

Miquel Strubell i Trueta (cur.)

LA TERMINOLOGIA INSTRUMENTALITZADA

scat

scat
term

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Institut
d'Estudis
Catalans

La terminologia instrumentalitzada

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
MEMÒRIES DE LA SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA, 5

MIQUEL STRUBELL I TRUETA
(curador)

La terminologia instrumentalitzada

BARCELONA, 2015

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

La **Terminologia** instrumentalitzada. — (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia ; 5)
Recull dels textos presentats a la taula rodona celebrada 8 de maig del 2014 a la Sala Nicolau
d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans. — Referències bibliogràfiques. — Textos en català,
resums en català i anglès
ISBN 9788499652443
I. Strubell i Trueta, Miquel, 1949- ed. II. Societat Catalana de Terminologia
III. Col·lecció: Memòries de la Societat Catalana de Terminologia ; 5
1. Terminologia — Aspectes polítics — Congressos
801.3(061.3)

Disseny de la coberta: Zink Comunicació SL

Fotografia de la coberta: Detall de l'estany de nimfees del jardí Mercè Rodoreda de la Casa de Con-
valescència, seu de l'Institut d'Estudis Catalans. Autor: Agustí Espallargas (Societat Catalana de
Terminologia).

© dels autors de les ponències

© Societat Catalana de Terminologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans,
per a aquesta edició

Primera edició: gener de 2015

Compost per gama, sl

ISBN: 978-84-9965-244-3

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de *Creative Commons*. Es pot reproduir,
distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap
obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/es/legalcode.ca>.

Taula

Abreviacions emprades pels autors	7
Presentació, <i>per Jaume Martí</i>	9
ESTUDIS I PROJECTES	
Triar termes per transformar realitats, <i>per Margarida Sanjaume</i>	13
Lexicografia unitarista espanyola: les esmenes en el DRAE 2014 contra el procés català, <i>per Silvia Senz Bueno</i>	21
Qui és l'amo de les paraules? La tria del vocabulari i les modificacions conceptuals de les paraules: una visió jurídica, <i>per Ferran Domínguez García</i>	41
Quan els mots no són neutres ni innocents: alguns exemples del diccionari de l'IEC, <i>per Carolina Santamaria</i>	53
CRÒNICA DEL CURS 2013-2014	
Taula rodona: «La terminologia instrumentalitzada. Quan els termes no són neutres ni innocents»	69
Programa de la taula rodona	73

Inscrits a la taula rodona	75
Balanç i conclusions de la taula rodona, <i>per Miquel Strubell</i>	79

Abreviacions emprades pels autors

acc.	accepció
art.	article
ASALE	Asociación de Academias de la Lengua Española
BOPC	<i>Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya</i>
CE	Constitució espanyola
cf.	conferiu-ho o confronteu-ho amb
CIDDM	Classificació internacional de deficiències, discapacitats i minusvalideses
CL	Comissió de Lexicografia
COPE	Cadena de Ondas Populares de España
DCVB	<i>Diccionari català-valencià-balear</i> , d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll
DIEC	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> (Institut d'Estudis Catalans)
DIEC2	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> , 2a ed. (Institut d'Estudis Catalans)
DMILE	<i>Diccionario manual e ilustrado de la lengua española</i> (Real Academia Española)
DRAE	<i>Diccionario de la lengua española</i> (Real Academia Española)
EAC	Estatut d'autonomia de Catalunya
EPUB	<i>electronic publication</i> ('publicació electrònica')
etc.	etcètera
FJ	fonament jurídic
IBEX 35	Índice Bursátil Español
IEC	Institut d'Estudis Catalans
LAPAO	<i>lengua aragonesa propia del área oriental</i> ('llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental')

núm.	número
OHL	Obrascón Huarte Lain
OL	Oficines Lexicogràfiques
OMS	Organització Mundial de la Salut
p.	pàgina, pàgines
PNV	Partido Nacionalista Vasco
RAE	Real Academia Española
s.	següent, següents
SCATERM	Societat Catalana de Terminologia
SF	Secció Filològica
SSTC	Sentències del Tribunal Constitucional
STC	Sentència del Tribunal Constitucional
<i>s. v.</i>	<i>sub voce</i> ('a l'entrada')
TC	Tribunal Constitucional
UAB	Universitat Autònoma de Barcelona
UE	Unió Europea
UOC	Universitat Oberta de Catalunya
WATANI	Associació Ciutadans per la Convivència i Desenvolupament

Presentació

JAUME MARTÍ
President de la SCATERM

Un any després de la represa de la publicació de les «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia» amb el número 4 de la col·lecció, ja tenim a les mans (o, més exactament, a la pantalla) el número 5.

No hem de destacar, d'aquest nou llibre, cap novetat pel que fa a les característiques amb què es presenta, ja que, com l'anterior, és un llibre de format digital, amb possibilitat de lectura pel sistema EPUB ('publicació electrònica').

El contingut està format pel conjunt de textos lliurats pels participants de la taula rodona que la SCATERM va dur a terme el dia 8 de maig del 2014 a la Sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans, en el marc de l'activitat acadèmica del curs 2013-2014.

El títol de la taula rodona, «La terminologia instrumentalitzada. Quan els termes no són neutres ni innocents», que pretenia sintetitzar-ne l'objectiu, i la resta de la informació prèvia que es va difondre van fer que socis i altres interessats omplissin la sala.

Es tractava d'obrir un debat sobre les modificacions dels termes en els diccionaris de llengua general —sovint fetes amb intencions polítiques, o d'algun altre tipus— i sobre les implicacions que això pot tenir. Així, es volia analitzar una qüestió lexicogràfica i terminològica des d'una perspectiva més aviat ideològica o social: la influència i la pressió exercides per certs grups sobre les denominacions dels termes o sobre els conceptes mateixos. D'una banda, per poder donar compte de les implicacions —de tipus jurídic— associades a aquestes pressions; de l'altra, per veure de quina manera els termes serveixen no solament per a descriure una realitat, sinó potser també per a modificar-la.

I, efectivament, els ponents van descriure i exemplificar la influència que grups polítics o de pressió exerceixen perquè es facin servir certes denominacions terminològiques en els textos normatius; o perquè els termes hi apareguin definits

d'una manera i no d'una altra, amb l'objectiu de fer visibles alguns col·lectius, però de vegades també amb la intenció d'amagar certes realitats, com en el cas dels termes eufemístics.

Per les circumstàncies del context sociopolític, va tenir una rellevància especial l'exposició, també àmpliament exemplificada, sobre el seguiment i la crítica de l'acció política i ideològica de la Real Academia Española, exercida per aquesta institució mitjançant la producció lexicogràfica i normativa.

Per l'interès manifest amb què es va seguir tota la sessió, fins i tot mitjançant enregistrament difós per Internet en temps real (ara accessible a l'enllaç <http://www.youtube.com/watch?v=eEd7bodSd9g> de la videoteca de l'IEC), i per la voluntat de la Junta de la SCATERM que es mantingui viu el debat en els àmbits pertinents, es publica, amb una demora mínima, aquest número 5 de les «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia».

Agraeixo la cura que, tant el responsable de publicacions de la SCATERM com els que hi han col·laborat, han tingut en l'elaboració i l'edició d'aquest número, que espero que tingui un seguiment proporcional a les expectatives que va despertar la taula rodona.

ESTUDIS I PROJECTES

Triar termes per transformar realitats

MARGARIDA SANJAUME

Cap dels Serveis d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya

Resum

En les lleis, com en altres textos d'especialitat, la terminologia unívoca aporta precisió, funcionalitat i seguretat jurídica. Però la terminologia legislativa també reflecteix la ideologia dels grups socials i polítics dominants. Per tant, la selecció terminològica pot estar condicionada per pressions socials i polítiques, amb la intenció de visibilitzar positivament grups o fets, mitjançant l'ús de termes menys connotats, o d'invisibilitzar qüestions conflictives, mitjançant l'ús d'eufemismes. En el llenguatge legislatiu, per tant, la terminologia no compleix necessàriament el principi de neutralitat.

PARAULES CLAU: llenguatge legislatiu, selecció terminològica, ideologies, neutralitat, seguretat jurídica, univocitat, neologismes, visibilització positiva, eufemismes.

Abstract: *Choosing terms to change realities*

In laws, as in other specialized texts, unambiguous terminology provides accuracy, functionality and legal certainty. But legislative terminology also reflects the ideology of dominant social and political groups. The choice of terminology may therefore be conditioned by social and political pressures, with the aim of enhancing the visibility of either groups or events by using less connotated terms, or of increasing the invisibility of controversial issues by using euphemisms. In legislative language, therefore, terminology does not necessarily conform to the principle of neutrality.

KEY WORDS: legislative language, selection of terminology, ideologies, neutrality, legal certainty, unambiguity of meaning, neologisms, positive visualisation, euphemisms.

1. LA SELECCIÓ TERMINOLÒGICA EN EL LLENGUATGE PARLAMENTARI

Els textos que aprova el Parlament, les resolucions, les mocions, les declaracions, i especialment les lleis, segueixen els principis de claredat, precisió, concisió i neutralitat, com altres textos d'especialitat. I la terminologia, si és unívoca i coherent al llarg del text, en constitueix un element fonamental: fa que sigui precís i funcional i que compleixi també el principi de seguretat jurídica.

En les lleis hem de distingir entre la terminologia pròpiament legislativa i la terminologia específica de l'àmbit o sector que regulen.

D'una banda, són terminologia legislativa els termes jurídics que comparteixen totes les lleis, com ara els termes i les fórmules del règim sancionador, de la creació d'òrgans, de les disposicions derogatòries o de l'entrada en vigor, per exemple.

I, d'altra banda, tenim la terminologia d'una especialitat determinada, el lèxic de la matèria que regula cada llei, sigui el dret civil, la seguretat industrial, l'educació o la protecció del medi natural, per exemple. Es recomana, en bona tècnica normativa i per seguretat jurídica, que es defineixin en la mateixa llei els termes d'especialitat que s'hi fan servir, sobretot si són neologismes i sentits nous de mots comuns de la llengua.¹

L'ús i les definicions d'aquests termes són els que poden estar més sotmesos a pressions socials, ideològiques o polítiques i a possibles instrumentalitzacions. La temptació de voler canviar l'*statu quo* o la realitat ha portat alguns grups a introduir unes determinades denominacions i fins i tot a modificar les que ja circulen. Les paraules seleccionades, que reflecteixen generalment les ideologies dels grups socials i polítics dominants, no són neutres ni innòcues: l'ús d'una o de l'altra pot tenir conseqüències jurídiques, pot implicar l'atorgament de drets i fins i tot, si hi ha incompliment, l'aplicació de sancions; per tant, pot afectar la vida social i les relacions personals.

2. L'EVOLUCIÓ IDEOLÒGICA DE LES DENOMINACIONS

A vegades són els mateixos sectors socials o professionals els que pressionen perquè s'introdueixin uns termes concrets o bé els que es resisteixen a adoptar termes normalitzats per comptes de manlleus. Altres vegades el canvi terminològic respon simplement a l'evolució general de la societat.

Per exemple, el 1996 el Govern va presentar al Parlament el Projecte de llei de la *potestat dels pares*, que finalment es va aprovar com a Llei de la *potestat del pare*

1. Vegeu Agustí ESPALLARGAS (2011), «Aspectes del tractament de la terminologia en els textos aprovats pel Parlament de Catalunya: Les definicions en les lleis», a IX Jornada de la SCATERM *Terminologia i llenguatge jurídic*, Universitat Autònoma de Barcelona, 18 de maig, <<http://www.parlament.cat/departaments/docs/29061113401380.pdf>> (consulta: 25 juliol 2014).

i de la mare. En la Llei, explícitament, es justificava el canvi de *pàtria potestat* per *potestat del pare i de la mare* d'aquesta manera:

S'ha introduït, en el títol i en el contingut de la Llei, el concepte de «potestat del pare i de la mare» com a sinònim de *pàtria potestat*, emprant una terminologia que sembla més adequada als temps actuals. [...] la denominació *pàtria potestat* resulta impròpia de la regulació que es dóna en el dret modern a aquesta institució, que actualment no fa referència a una potestat autoritària, com era la *patria potestas* romana, sinó a un dret-funció en benefici dels fills, l'exercici del qual corresponent al pare com a la mare.²

Seguint en aquest mateix àmbit, la Llei de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de les administracions públiques de Catalunya, del 2006, introduïa el neologisme *família homoparental* per designar les famílies en què els progenitors són del mateix sexe:

Els continguts d'aquesta llei s'han d'adaptar i actualitzar, pel que fa a les unions estables de parella i les *famílies homoparentals*, en el moment en què la legislació general de la Seguretat Social permeti fer-ho garantint la no-discriminació d'aquestes realitats socials.³

I el 2010 la Llei del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família, per primera vegada reconeixia aquestes famílies en la regulació de la filiació i feia servir el mateix neologisme, tot i que amb una certa prudència perquè aquesta denominació només apareix en el preàmbul:

La nova regulació acull també la *família homoparental*, salvant les diferències que imposa la naturalesa de les coses.⁴

Aquest terme, *família homoparental*, es va crear en català seguint els termes equivalents en francès i en anglès i per analogia amb la forma *família monoparental*, que denomina la família integrada per un sol pare o una sola mare amb fills.

I precisament amb l'objectiu de visibilitzar les famílies constituïdes per una mare sola que viu amb els fills i per combatre una terminologia considerada erròniament androcèntrica, encara va aparèixer, per analogia, el terme *família monomarental*, format amb un adjectiu inventat, *marental*, que el nostre company Jor-

2. Preàmbul de la Llei 12/1996, del 29 de juliol, de la potestat del pare i de la mare.

3. Disposició transitòria tercera de la Llei 8/2006, del 5 de juliol, de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de les administracions públiques de Catalunya.

4. Preàmbul de la Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

di Parramon analitzava el 2010 en la revista *PuntoyComa*.⁵ El 2012 el Consell Supervisor del Termcat va aprovar la forma *família monoparental femenina* i va descartar l'adjectiu *monomarental* perquè és «lingüísticament inadequat» i fruit d'«una mala interpretació etimològica».⁶

Un altre cas en què hi ha hagut molta vacil·lació i variació és el de la terminologia per a denominar la violència dels homes contra les dones. El 2001 el Govern va presentar al Parlament el Projecte de llei de prevenció de la *violència a la llar i en les relacions de parella*. El Parlament va acordar fer una ponència conjunta a partir d'aquest projecte per elaborar una proposició de llei de prevenció de la *violència de gènere*.⁷ S'introduïa així un altre terme sinònim. De fet, en els textos del Parlament s'han fet servir tota mena de denominacions: *violència a la llar*, *violència domèstica*, *violència familiar*, *violència de gènere*, *violència masclista* i *violència sexista*. En la tria d'aquests termes es poden detectar també posicions ideològiques ben diferents, i algunes reflecteixen una certa resistència a acceptar l'origen i la causa principal d'aquest tipus de violència.

El 2003 va acabar la legislatura sense haver arribat a aprovar la llei, i el 2007 el Govern, amb una nova composició política, va presentar al Parlament el Projecte de llei dels drets de les dones per a l'eradicació de la *violència masclista*. Quan es va aprovar, el 2008, es reconeixia la diversitat terminològica en aquest àmbit:

Les violències exercides contra les dones han estat anomenades amb diferents termes: *violència sexista*, *violència patriarcal*, *violència viril* o *violència de gènere*, entre altres. En tots els casos la terminologia indica que es tracta d'un fenomen amb característiques diferents d'altres formes de violència. És una violència que pateixen les dones pel sol fet de ser-ho, en el marc d'unes relacions de poder desiguals entre dones i homes. [...] La Llei utilitza l'expressió *violència masclista* perquè el masclisme és el concepte que de forma més general defineix les conductes de domini, control i abús de poder dels homes sobre les dones.⁸

5. Vegeu Jordi PARRAMON (2010), «“Monomarental” está bien... como chiste», *PuntoyComa: Boletín de los traductores españoles de las instituciones de la Unión Europea* (en línia), núm. 116 (gener-febrer), <http://ec.europa.eu/translation/bulletins/puntoycoma/116/index_es.htm> (consulta: 25 juliol 2014).

6. «El Consell Supervisor descarta l'aprovació de l'adjectiu *monomarental*: [...] a banda d'inexistent i innecessari, l'adjectiu **marental* és lingüísticament inadequat, inexplicable formalment com a derivat de *mare* i atribuïble només a una mala interpretació etimològica [...] *parental* no significa 'relatiu al pare', com suggereix **marental*, sinó 'relatiu al pare i a la mare', i no deriva del llatí *pater*, *-tris*, que és el que ha donat lloc a *pare*, sinó de *parens*, *-ntis* (participi present del verb *parere* 'parir'), que significa 'el pare o la mare' i que ha donat lloc a altres formes de la llengua com ara *parent* o *parentiu*, sense cap mena de vinculació semàntica amb el sexe masculí» (http://www.termcat.cat/ca/Comentaris_Terminologics/Finestra_Neologica/76).

7. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya* (BOPC), núm. 173, 17 d'abril de 2001, p. 29.

8. Preàmbul de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.

La Llei fixa el terme *violència masclista* amb aquesta definició:

Als efectes d'aquesta llei, s'entén per *violència masclista* la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones, que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat.⁹

3. LA VISIBILITZACIÓ POSITIVA

D'altra banda, hi ha sectors socials que promouen canvis terminològics en les denominacions d'alguns col·lectius que reflecteixen una tendència a l'ús de termes menys connotats, més positius i respectuosos, incloent, per exemple, la paraula *persones* en les denominacions: *persones sordes*, *persones invidents*, *persones discapacitades*. O bé fent servir la fórmula *en situació de*, per exemple: *dones en situació de violència masclista*, per a referir-se a les dones maltractades, amb la finalitat, diuen alguns experts, de no tornar a victimitzar-les.

En el cas de les denominacions referides a les persones que pateixen trastorns físics o mentals, hi ha hagut una evolució evident: des dels primers termes, *invàlids*, *disminuïts* i *minusvàlids*, es va arribar a la forma *persones amb disminució*.¹⁰ Fins i tot una resolució del Parlament instava el Govern a fer el canvi:

El Parlament de Catalunya insta el Govern a portar a terme les actuacions necessàries per a substituir el terme «*disminuïts*» pel terme «*persones amb disminució*» en tots els rètols dels edificis públics.¹¹

Més tard, es van introduir els termes *discapacitat* i *persones amb discapacitat*,¹² una denominació que va entrar al Parlament cap al 1996 i és la que s'ha fet servir fins ara. En el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans hi ha l'entrada **discapacitat -ada**, sense definició, que remet a **minusvàlid -a**, i conserva encara com a formes preferents **minusvàlid -a** i **disminuït -ida**.

Durant la tramitació del Projecte de Llei d'accessibilitat, es van presentar es-

9. Article 3 de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.

10. Llei 10/1993, del 8 d'octubre, que regula l'accés a l'entorn de les persones amb disminució visual acompanyades de gossos pigall.

11. Resolució 850/V del Parlament de Catalunya, del 3 de març de 1999, sobre la substitució del terme «*disminuïts*» pel terme «*persones amb disminució*» en tots els rètols dels edificis públics.

12. L'OMS publica el 1980 la Classificació internacional de deficiències, discapacitats i minusvalideses (CIDDM), que estableix els termes *discapacitat* (*disability*) i *persones amb discapacitat* (*persons with disabilities*).

menes per substituir el terme *persones amb discapacitat* pel de *persones amb diversitat funcional*. Aquesta darrera forma, *diversitat funcional*, encara és més positiva, però té l'inconvenient que no és transparent, no visibilitza, i a més pot induir a confusió, tot i que els mateixos grups proposin definir-la com a «discapacitat».¹³

Aquest concepte, doncs, el de les *persones amb discapacitat*, és el que més variació terminològica ha generat al llarg dels anys, perquè s'ha intentat visibilitzar cada vegada més positivament aquestes persones, sempre amb la finalitat de combatre la discriminació que puguin patir i ajudar-les a viure amb dignitat i en condicions d'igualtat a la societat.

Altres vegades les pressions per a visibilitzar també poden provocar equívocs. És el cas del terme *homofòbia*, 'fòbia als homosexuals', siguin homes o dones, que a vegades és percebut com si fes referència només al sexe masculí i n'excloués les lesbianes. Justament ara s'ha presentat al Parlament una iniciativa legislativa amb un títol redundant, perquè inclou l'*homofòbia* i la *lesbofòbia* com si fossin termes sinònims: «Proposició de llei de drets de les persones gais, lesbianes, bisexuals i transsexuals i per l'eradicació de l'*homofòbia*, la *lesbofòbia* i la *transfòbia*».¹⁴ I al Ple del Parlament d'aquest mateix 8 de maig s'ha llegit una nova declaració institucional d'adhesió al Dia Internacional contra l'Homofòbia, per commemorar que el 17 de maig de 1990 l'Organització Mundial de la Salut va eliminar l'homosexualitat de la classificació de malalties. El text d'aquesta declaració conté un paràgraf que explica que aquesta jornada inclou també la lluita contra la lesbofòbia, la bifòbia i la transfòbia.¹⁵ En les primeres declaracions del Parlament sobre aquesta qüestió, però, les pressions van fer que s'incloués la *lesbofòbia* al títol («Declaració del Parlament de Catalunya contra l'homofòbia, la *lesbofòbia* i la *transfòbia*») per visibilitzar les lesbianes, malgrat que ni en anglès ni en francès no hi consta aquest terme: *International Day Against Homophobia, Journée internationale contre l'homophobie*.

13. «*Diversitat funcional*: és una característica positiva inherent a l'ésser humà, on la capacitat de l'individu deixa de ser el subjecte per a ser la discriminació social i l'entorn l'objecte de canvi.»

«*Diversitat funcional física*: discapacitat que dificulta o impedeix la mobilitat o moviment del cos, o part del cos, en les activitats bàsiques de la vida diària.»

(Esmenes al Projecte de llei d'accessibilitat, BOPC, núm. 267, del 21 de febrer de 2014.)

14. Aquest projecte s'ha aprovat finalment amb aquest títol: Llei per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

15. «Aquesta jornada internacional anomenada *contra l'homofòbia*, en record de la data en què el 1990 l'Organització Mundial de la Salut va eliminar l'homosexualitat de la llista de trastorns sexuals, inclou també la lluita contra la *lesbofòbia*, la bifòbia i la transfòbia i, en darrer terme, contra tota discriminació per raó d'orientació afectiva i sexual.» (Declaració del Parlament de Catalunya amb motiu del Dia Internacional contra l'Homofòbia, del 8 de maig de 2014).

4. ELS EUFEMISMES: LA INVISIBILITZACIÓ

En un sentit oposat, també hi ha la voluntat d'invisibilitzar per mitjà d'eufemismes, que generalment fa servir qui pretén minimitzar, camuflar o amagar conflictes i situacions problemàtiques; en definitiva, per a no dir les coses clares, com per exemple els tristament famosos *danys col·laterals* per a referir-se a les víctimes innocents d'accions bèl·liques.

Els eufemismes, però, solen tenir una vida curta, es desgasten ràpidament. Els darrers anys hem vist desfilat pels mitjans de comunicació termes cada vegada més opacs, sobretot per referir-se a la crisi econòmica i a les seves conseqüències. Alguns d'aquests termes s'han traslladat als textos parlamentaris: per exemple, *col·lectius desfavorits* i *persones o col·lectius vulnerables*, en lloc de *persones que s'han empobrit* o *pobres*; *flexibilització del mercat laboral* per referir-se a l'*acomiadament lliure*; *plans de viabilitat*, *plans de racionalització* o *plans de reestructuració*, per comptes de *reducció* o *eliminació de llocs de treball*; *creixement negatiu* per referir-se a la *desocupació*; *ajustaments*, en lloc de *retallades*, o *externalització*, en comptes de *privatització*. L'abús d'eufemismes també pot generar redactats confusos, com aquella resolució en què s'instava el Govern a:

Presentar al Parlament un estudi sobre les *externalitats negatives* del transport privat i les possibilitats d'*internalitzar*-les com a font de finançament dels sistemes de transport públic.¹⁶

I, en un altre camp, ens hem trobat un terme tan opac com *magatzem temporal centralitzat*, que va sorgir, en altes instàncies europees, per comptes de *dipòsit temporal de residus nuclears* o, més clarament, *cementiri nuclear*, tal com es coneix col·loquialment.

5. PRECISIÓ, TRANSFORMACIÓ O MANIPULACIÓ?

Sovint també s'introdueixen substitucions terminològiques amb la intenció de transformar o negar realitats que tenen una gran càrrega política i fins i tot emocional, i en què l'ús d'un terme o altre pot tenir conseqüències jurídiques. És el cas de les denominacions de les llengües, per exemple, amb totes les implicacions polítiques, jurídiques i legals que tothom té present, com l'invent recent consagrat per la Llei de llengües d'Aragó,¹⁷ de la *lengua aragonesa propia del área*

16. Resolució 523/IX del Parlament de Catalunya, sobre l'impuls de la reactivació econòmica i sobre la incidència de l'actuació del Govern en la qualitat dels serveis públics, del 22 d'abril de 2012.

17. Ley 3/2013, de 9 de mayo, de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lin-

oriental, coneguda popularment com a LAPAO, per a no dir-ne *català*; en aquest cas el canvi de nom pretén negar una realitat, la del català que es parla a la Franja.

També tenen implicacions polítiques i en alguns casos jurídiques l'ús i la definició de termes com ara *poble*, *regió*, *país*, *nacionalitat*, *nació*, *nacional versus estatal*, *nacionals versus ciutadans* (com en les diferents versions lingüístiques dels tractats de la Unió Europea, per exemple), etc. Només cal recordar les impugnacions a l'Estatut del 2006 per l'ús dels termes *nació* i *nacional*.

El cas de *país* és ben simptomàtic: per qüestions de precisió, perquè és ambigu, els lingüistes recomanem substituir la paraula *país* pel país a què es vol fer referència i que en els textos del Parlament de Catalunya sol coincidir amb *Catalunya*. I per mantenir la neutralitat del text també recomanem substituir la forma connotada *el nostre país*, més pròpia d'un altre registre lingüístic, per *Catalunya* o el país que hi correspongui. Altres vegades són els mateixos polítics els que també pretenen, aparentment, introduir precisió en el text, com, per exemple, quan presenten esmenes a un projecte de llei per substituir sistemàticament *país* per *Comunitat Autònoma de Catalunya*. Però aquesta substitució respon a una evident intenció política, perquè la forma *Comunitat Autònoma de Catalunya*, encara que és legalment impecable, no té tradició en les lleis del Parlament per a referir-se justament al país, a *Catalunya*.

Amb tots aquests exemples, se'ns confirma que la terminologia unívoca als textos parlamentaris efectivament serveix per a introduir precisió, funcionalitat i seguretat jurídica, però l'ús o la selecció dels termes a vegades vehicula ideologies i punts de vista i, per tant, no compleix necessàriament el principi de neutralitat. En tot cas, els lingüistes continuarem vetllant tant per la univocitat terminològica com per la genuïtat i l'adequació semàntica dels termes seleccionats.

güísticas propias de Aragón: «[...] zona de utilización histórica predominante de la *lengua aragonesa* propia del área oriental de la Comunidad Autónoma, con sus modalidades lingüísticas.»

Lexicografia unitarista espanyola: les esmenes en el DRAE 2014 contra el procés català¹

SILVIA SENZ BUENO
Lingüista, hispanista i editora

Resum

Lluny de cercar l'ideal de neutralitat, la tasca lexicogràfica de la Real Academia Española ha estat tradicionalment condicionada pel context històric i per la proximitat de l'acadèmia al sistema que, en cada moment, ha ostentat el poder. Seguint aquesta línia, l'avançament de la 23a edició del *Diccionario de la lengua española* (DRAE), que es publicarà l'octubre del 2014, incorpora canvis (esmenes, supressions i addicions) en un nombre significatiu de termes polítics i jurídics claus per a l'actual procés polític d'autodeterminació de Catalunya. Aquest article adapta la ponència presentada a la taula rodona «La terminologia instrumentalitzada. Quan els termes no són neutres ni innocents» (Barcelona, 8 de maig de 2014), i analitza breument el tractament lexicogràfic, el contingut ideològic, les raons estratègiques i la transcendència jurídica d'aquestes modificacions.

PARAULES CLAU: Real Academia Española, DRAE, 2014, terminologia, ideologia, autodeterminació, Catalunya.

Abstract: Spanish unitarian lexicography: the amendments in the DRAE 2014 against the Catalan process

Far from seeking the ideal of neutrality, the lexicographical task of the Spanish Royal Academy has been traditionally influenced by the Academy's historical context and its close relationship with the system that has been in power at any time. Continuing this pat-

1. Aquesta ponència resumeix i avança un treball en curs dut a terme per Silvia Senz i Montserrat Alberte que es publicarà en la *Revista de Llengua i Dret* un cop la versió en paper de la 23a edició del *Diccionario de la lengua española* hagi vist la llum, moment en el qual les esmenes fetes tindran rang d'oficialitat normativa.

tern, the preview of the 23rd edition of the *Diccionario de la lengua española* (SRA or DRAE), that will be officially published in October 2014, incorporates changes (amendments, removals, and additions) in a significant number of political and juridical terms that are key for the current political process of self-determination in Catalonia. This paper is an adaptation of the author's contribution to the round table on «The manipulation of terminology. When terms are neither neutral nor innocent» (Barcelona, 8 May 2014). And it briefly analyses the lexicographical treatment, the ideological content, the strategic reasons, and the legal importance of these modifications.

KEY WORDS: Spanish Royal Academy, DRAE, 2014, terminology, ideology, self-determination, Catalonia.

El 9 de gener del 2013, el diari *Vilaweb*² es va fer ressò de l'esmena realitzada en l'entrada **referéndum** de l'edició vigent (22a) del *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española (DRAE), de cara a la publicació de la propera edició (23a) anunciada per a l'octubre del 2014, just un mes abans de la consulta d'autodeterminació de Catalunya, el caràcter referendari de la qual encara és un fet incert. El diari advertia que si bé la modificació podia semblar una simple coincidència, les fonts jurídiques consultades per *Vilaweb* advertien que 1) donat el valor jurídic consultiu del DRAE i 2) atesa la delimitació que feia l'esmena de l'àmbit que ocupa el referèndum com a forma de participació política directa dels ciutadans en els afers públics, l'esmena podia ser prou rellevant respecte al procés endegat per la societat i les majories parlamentàries catalanes.

Des del 2005, Montserrat Alberte i jo hem desenvolupat una feina constant d'estudi, seguiment i crítica de l'acció política, la ideologia i la producció normativa i lexicogràfica de la Real Academia Española (RAE) i de l'Asociación de Academias de la Lengua Española (ASALE), pals de paller de la política lingüística de l'espanyol i únics organismes oficials estandarditzadors de la llengua castellana al món, sense, val a dir, atribucions estatutàries que els permetin registrar i regular els tecnicismes que no siguin d'ús general. El 2011, aquesta tasca va culminar amb la publicació de l'obra crítica *El dardo en la Academia*, de la qual som editores i en què compartim autoria amb catorze lingüistes i hispanistes més d'arreu del món.

Com mostren les recerques de diversos autors d'*El dardo en la Academia* i de molts altres analistes,³ la tasca i el discurs lexicogràfics de l'acadèmia de la llengua

2. Cf. <http://www.vilaweb.cat/noticia/4072161/20130109/rae-canviara-significat-mot-referendum-vista-2014.html>.

3. De manera destacable, Esther Forgas Berdet, Susana Rodríguez Barcia, Ivo Buzek, Lois Carlos Pérez Castro i María Lozano Zahonero, entre d'altres.

espanyola han estat històricament amarats del pensament dels grups socials, polítics, culturals i avui dia també econòmics⁴ predominants a Espanya, que han estat tradicionalment representats entre els membres o els patrons de la institució. Particularment en el DRAE, la RAE ha registrat, projectat i consolidat, en l'imaginari comú dels hispanòfons i en la tradició lexicogràfica hispànica, tot un seguit de dominàncies discursives que reflecteixen un sistema de creences i d'estereotips qualificable de *classista*, *sexista*, *homòfob*, *racista*, *conservador*, *moralista*, *xovinista* i *nacionalcatòlic*; i, pel que fa a la conceptualització de la llengua espanyola, de *genealogista*, *unitarista*, *monocèntrica*, *colonialista*, *metropolitana* i *jerarquitzant*.

Amb relació als termes del camp polític, la RAE s'ha mostrat tradicionalment reticent a registrar-los o definir-los àmpliament en els seus diccionaris, tendència que s'ha anat modificant des dels primers diccionaris de l'actual etapa democràtica a Espanya. Tanmateix, la selecció i el tractament d'aquests tipus de termes sempre han estat molt condicionats pel context històric i per la proximitat de l'acadèmia al sistema que, en cada moment, ha ostentat el poder.

Un exemple paradigmàtic d'ambdues tendències (subjectivisme en la tasca lexicogràfica i naturalització de la ideologia present en el discurs lexicogràfic acadèmic, d'una banda, i dosificació i tractament oficialista de la terminologia política, de l'altra) el trobem en l'evolució del terme *ideologia*. Havent entrat en el suplement de la 6a edició (1822) del DRAE amb el sentit de 'doctrina filosòfica', i en la 1a edició (1927) del també acadèmic *Diccionario manual e ilustrado de la lengua española* (DMILE) com a «Conjunto de ideas que caracterizan a una escuela o autor», desapareix de tots els diccionaris acadèmics després del 1927, ja en plena dictadura de Primo de Rivera, i no torna a registrar-se fins a les primeres edicions democràtiques del DRAE i del DMILE, les del 1984, amb la definició encara vigent de «Conjunto de ideas fundamentales que caracteriza el pensamiento de una persona, colectividad o época, de un movimiento cultural, religioso o político, etc.», que, remarquem-ho, col·loca la ideologia política en darrer lloc.

La constatació d'aquests trets històrics en la lexicografia acadèmica ens va induir a pensar que, en aquest moment històric, l'esmena d'un terme en un camp lèxic especialitzat, susceptible d'acollir aquesta mena de biaixos, no devia ser casual ni tampoc un cas aïllat. Partint d'aquesta premissa, vam capbussar-nos en les 21.989 esmenes avançades per l'acadèmia en el seu portal des del març del 2012⁵ i

4. En aquest sentit, les esmenes en els camps lèxics de l'economia i les finances en termes com *dinero negro*, *estado de bienestar* o *riesgo*, entre d'altres, són també reflex dels temps i de la voluntat dels poders de configurar una realitat a la seva mida.

5. Cf. <http://www.rae.es/diccionario-de-la-lengua-espanola/hacia-la-23a-edicion/actualizaciones-y-consultas>.

vam poder constatar que, efectivament, hi havia tot un seguit de termes (entrades i subentrades) de l'àmbit jurídic i polític, bé esmenats, bé de nova incorporació en el DRAE, potencialment relacionats amb el moment polític actual: **administración, autodeterminación, autodeterminista, autogobierno, ciudadano, consulta popular, democracia** (i subentrada **democracia directa**), **estado** (i subentrades **E. asociado, E. autonómico, E. de derecho, E. federal, e. de alarma, e. de excepción, e. de guerra, e. de sitio**), **mayoría silenciosa, plebiscito, referéndum, soberanía, soberanía nacional** i **somatén**.

Cal remarcar que, juntament amb aquestes esmenes, vam trobar tot un seguit de canvis en termes que fan referència als conceptes de *nació*, de *pàtria*, de *patriotisme* i a la tipologia de nacionalismes: **argentínismo, argentinidad; bolivianismo, bolivianidad; chilénismo, chilénidad; colombianismo, colombianidad; costarrriqueñismo, costarrriqueñidad; cubanoismo, cubanidad; dominicanismo, dominicanidad; ecuatorianismo, ecuatorianidad; españolismo, españolidad; filipinismo, filipinidad; guatemaltequismo, guatemalidad; hondureñismo, hondureñidad; mejicanismo, mejicanidad; mexicanismo, mexicanidad; nicaraguanismo, nicaraguanidad; panameñismo, panameñidad; paraguayismo, paraguayidad; peruanismo, peruanidad; puertorriqueñismo, puertorriqueñidad; salvadoreñismo, salvadoreñidad; uruguayismo, uruguayidad; venezolanismo, venezonalidad, aberzale/abertzale; antiespañol; antifrancés; antiamericano; antinorteamericano; antiespañolismo; antiamericanismo; antinorteamericanismo; antieuropeísmo; antiespañolismo; antiamericanismo; antinorteamericanismo; antieuropeísmo; antieuropeísta; antieuropeo; homogeneizador; nacionalismo.**⁶

Aquestes modificacions donen continuïtat a una línia, ja traçada en edicions precedents, d'exclusió de termes referents a diversos tipus de nacionalisme del DRAE i de naturalització o negació de nacionalismes o moviments nacionalistes específics per mitjà de les definicions. Un exemple d'això el tenim en la supressió de les accepcions amb contingut polític del terme **catalanismo** (vigent des de l'edició del 2001), i en la reformulació d'altres accepcions consistent a eliminar-ne els elements propis de la identitat catalana (entre els quals, la llengua):

6. Les esmenes que en un inici es van fer en el terme **nacionalidad**, per acomodar-lo a la Sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya, es van haver de revertir després de l'allau de queixes rebudes no solament de la majoria de partits nacionalistes i independentistes bascos i catalans, sinó fins i tot del Partit Popular de Catalunya.

<i>DRAE 1992</i>	<i>DRAE 2001</i>
<p>catalanismo. (De <i>catalán</i>.) m.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Afecto a Cataluña o a las características propias de Cataluña. 2. Movimiento que propugna el reconocimiento político de Cataluña y defiende sus valores históricos y culturales. 3. Expresión, vocablo o giro propio de la lengua catalana. 	<p>catalanismo. (De <i>catalán</i>).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. m. Locución, giro o modo de hablar propio de los catalanes. 2. m. Amor o apego a las cosas características o típicas de Cataluña.

Vegem aquesta mateixa pauta aplicada ara al terme **españolismo** (entre molts d'altres):

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>españolismo.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. m. Amor o apego a las cosas características o típicas de España. 2. m. hispanismo. 3. m. Carácter genuinamente español. 	<p>españolismo.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. m. Cualidad o condición de español. 2. m. hispanismo. 3. m. Amor o apego a lo español.

La primera acció es reformula com a tercera, en què s'elimina l'al·lusió als fets diferencials d'Espanya. I s'afegeix una nova acció (la primera) segons la qual l'espanyolisme equival, ras i curt, a ser espanyol, és a dir, natural d'Espanya o naturalitzat com a espanyol.

Explicitar el lligam d'aquestes esmenes amb les realitzades en els camps del dret i la política, però, excedeix l'espai de què disposem en aquesta taula rodona, però creiem que calia, si més no, deixar-ne constància.

Retornant al contingut i la forma de les modificacions en els termes jurídics i polítics esmentats, vam concloure que, si bé en certs aspectes responien —amb més o menys encert— a necessitats d'actualització o de millora del seu tractament lexicogràfic, fonamentalment s'havien fet per reflectir el moment de confrontació política que viuen, d'una banda, l'Estat i el Govern espanyol i, de l'altra, el poble català i el Govern de Catalunya, sovint obeint als tres objectius que enumerem a continuació:

1r) En certs casos, *adaptar les definicions a la legislació espanyola*, encara que tot sovint aquesta no concordi amb els marcs jurídics dels altres vint-i-un països amb acadèmia de la llengua espanyola, fet que ens inclina a pensar que no

han estat sotmeses al parer de les acadèmies associades a l'espanyola. Aquesta constatació és, a més, una nova dada per a rebatre l'afirmació que la nova política panhispànica es basa en principis d'igualtat entre totes les acadèmies del castellà, i suposa un greuge evident per als milions d'hispanoparlants a l'Amèrica Llatina, que de nou no trobaran representació en aquest diccionari.

2n) En el supòsit que en la nova edició que es publicarà per l'octubre d'enguany no s'hagin revertit cap d'aquestes esmenes, amb l'edició impresa esdevindran oficials i tindran capacitat per a *intervenir en el decurs legal del procés català* en virtut del paper consultiu que tant el director de l'acadèmia espanyola com la mateixa RAE i el DRAE tenen per als òrgans jurídics i polítics espanyols, com a resultat de:

- la pertinença, com a membre nat, del director de la RAE de torn al Consell d'Estat, òrgan suprem consultiu del Govern espanyol;
- l'ús que poden fer els tribunals de justícia del DRAE (tant dels termes d'ús general com dels d'ús específic) quan s'aplica el criteri d'interpretació literal que admet el Codi civil espanyol en l'article 3 per tal de dirimir el sentit propi de les paraules que componen les normes jurídiques, les fonts jurídiques (com, per exemple, la jurisprudència) i els principis generals del dret;
- la funció de la RAE com a assessora de diversos òrgans del Govern central (Ministeri de la Presidència i Secretaria d'Estat de Justícia), en qüestions de qualitat tècnica i lingüística de les normes que elabora el poder legislatiu espanyol.

3r) *Prestar un servei polític a l'Estat i als seus interessos econòmics, tot contribuint al blindatge de la unitat territorial d'Espanya*. Un servei que forma part del seu ADN i del qual depèn, a més, la pròpia continuïtat de la institució.

Des que Felip V la va acollir sota la seva protecció el 3 d'octubre del 1714 i li va conferir el rang de *reial*, la RAE ha estat, per mandat fundacional, un instrument en el procés d'unificació i homogeneïtzació endegat pel Borbó, al servei del projecte nacionalitzador espanyol i, per mandat estatutari, la defensora i garant de la unitat de l'element essencial de la nació espanyola i la pannació hispànica: la llengua castellana.

A més, la subsistència de la RAE, i en bona mesura també de l'ASALE, depèn del capital públic i també privat espanyol. Des del 1993, la RAE no només es finança per mitjà de l'erari públic i la venda de les seves obres; amb la creació de la Fundació pro RAE, rep cada any dotacions fixes de cadascuna de les comunitats autònomes de l'Estat i de benefactors privats, entre els quals trobem la major part de les empreses que integren l'IBEX 35. El president honorari de la Fundació pro RAE és el rei; l'oficial, el president del Banc d'Espanya. El mateix DRAE 2014 ha estat finançat per les fundacions Endesa, Iberdrola, Ramón Areces i per OHL.⁷

7. Cf. <http://www.rae.es/diccionario-de-la-lengua-espanola/sobre-la-22a-edicion-2001/novedades-de-la-edicion>.

Vegem a continuació quines són les esmenes que, al nostre parer, responen a aquestes finalitats:

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>administración. (Del lat. <i>administratio</i>, -ōnis). 1. f. Acción y efecto de administrar. 2. f. Empleo de administrador. 3. f. Casa u oficina donde el administrador y sus dependientes ejercen su empleo. 4. f. En los Estados Unidos de América y otros países, equipo de gobierno que actúa bajo un presidente. [...]</p> <p>Administración Pública. 1. f. Organización ordenada a la gestión de los servicios y a la ejecución de las leyes en una esfera política determinada, con independencia del poder legislativo y el poder judicial. 2. f. Conjunto de organismos encargados de cumplir esta función.</p>	<p>administración. (Del lat. <i>administratio</i>, -ōnis). 1. f. Acción y efecto de administrar. 2. f. Empleo de administrador. 3. f. Casa u oficina donde el administrador y sus dependientes ejercen su empleo. 4. f. Conjunto de los organismos de gobierno de una nación o de una entidad política inferior. ORTOGR. Escr. con may. inicial. <i>Su lucha contra LA Administración. LA Administración autonómica.</i> 5. f. En los Estados Unidos de América y otros países, equipo de gobierno que actúa bajo un presidente. [...]</p> <p>Administración Pública. 1. f. Organización ordenada a la gestión de los servicios y a la ejecución de las leyes en una esfera política determinada, con independencia del poder legislativo y el poder judicial. 2. f. Conjunto de organismos encargados de cumplir esta función.</p>

Aquesta esmena inclou com a novetat una quarta accepció per al terme **administración**, en bona mesura reiterativa respecte a la definició de la subentrada vigent **Administración Pública**. La reiteració, però, no és debades, perquè vincula *Administració* (amb inicial majúscula) amb *nació*, no amb *Estat*, però n'admet només nivells administratius inferiors, no equiparables ni superiors, la qual cosa exclouria de la definició els òrgans administratius de la Unió Europea, per exemple. De fet, el DRAE 2014 negligeix sovint l'existència de la UE i la pertinença d'Espanya a aquesta unitat politicoadministrativa superior.

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>autodeterminación.</p> <p>1. f. Decisión de los pobladores de una unidad territorial acerca de su futuro estatuto político.</p>	<p>autodeterminación.</p> <p>1. f. Decisión de los ciudadanos de un territorio determinado sobre su futuro estatuto político.</p> <p>2. f. Capacidad de una persona para decidir por sí misma algo.</p>

La primera acepció de l'esmena deixa de parlar de *pobladores* per parlar de *ciudadans*.

Aquesta esmena està vinculada a una nova acepció de l'entrada **ciudadano** i a la nova entrada **autodeterminista**:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>ciudadano, na.</p> <p>3. m. Habitante de las ciudades antiguas o de Estados modernos como sujeto de derechos políticos y que interviene, ejercitándolos, en el gobierno del país.</p>	<p>ciudadano, na.</p> <p>3. m. y f. Persona considerada como miembro activo de un Estado, titular de derechos políticos y sometido a sus leyes.</p>
<p>autodeterminista.</p> <p>—</p>	<p>autodeterminista.</p> <p>1. adj. Perteneciente o relativo a la autodeterminación (decisión de los ciudadanos sobre su futuro político).</p> <p>2. adj. Que defiende la autodeterminación (decisión de los ciudadanos sobre su futuro político).</p> <p>Apl. a pers., u. t. c. s.</p>

És a dir, que l'autodeterminació d'un territori determinat (que ja no ha de ser necessàriament una unitat territorial) és una decisió que no podrien prendre, simplement, els inscrit en padrons municipals.

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>autogobierno.</p> <p>—</p>	<p>autogobierno.</p> <p>1. m. <i>Der.</i> Facultad concedida a una colectividad o a un territorio para administrarse por sí mismo. <i>Las provincias con entidad nacional histórica podrán acceder a su autogobierno.</i></p>

Aquesta entrada de nova incorporació té un interès especial perquè no parla del substantiu *autogovern* com a «facultat d'un territori de regir-se políticament», sinó només com a «concessió [no diu de qui] per a administrar-se per ell mateix», i exclou, per tant, la relació entre *autogovern* i *autonomia política*. L'entrada s'il·lustra amb un exemple que explicita que aquesta és la mena d'autogovern al qual poden accedir «las provincias con entidad nacional histórica». Aquesta definició del terme no entén, doncs, l'*autogovern* com una forma de *sobirania*, terme també esmenat:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>soberanía. 2. f. Autoridad suprema del poder público. ~ nacional. 1. f. La que reside en el pueblo y se ejerce por medio de sus órganos constitucionales representativos.</p>	<p>soberanía. 2. f. Poder político supremo que corresponde a un Estado independiente.</p>

S'ha suprimit la subentrada **soberanía nacional**, present en el DRAE des que es va incorporar en l'edició de 1936 amb la definició: «La que, según algunas teorías de derecho político, corresponde al pueblo, de quien se supone emanan todos los poderes del Estado, aunque se ejerzan por representación», mantinguda fins i tot durant tot el període de dictadura franquista i esmenada en l'edició del 1984 amb el redactat de l'edició vigent (2001).

Ara, la sobirania és un poder polític suprem que correspon, només, als estats independents. La cessió de sobirania dels estats a entitats polítiques superiors que els integren, com ara la Unió Europea, queda exclosa del DRAE, un fet que es repetirà en les dues noves accepcions del mot **estado**, com veurem més endavant.

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>consulta. —</p>	<p>consulta. ~ popular. 1. f. <i>Der.</i> referéndum (procedimiento por el que las leyes se someten al voto popular).</p>

Consulta popular s'inclou com a subentrada nova, que remet a **referéndum**, i n'equipara doncs els continguts jurídics malgrat que la legislació i la jurisprudència

espanyola i catalana les diferencien. L'Estatut d'autonomia de Catalunya del 2006 diu, en el capítol II, article 29, paràgraf 6, que «Els ciutadans de Catalunya tenen dret a promoure la convocatòria de consultes populars per la Generalitat i els ajuntaments, en matèria de les competències respectives, en la forma i amb les condicions que les lleis estableixen». El Dictamen 1618/2010 del Consell d'Estat (del qual és membre nat el director de la RAE), relacionat amb la Llei de la Generalitat de Catalunya 4/2010, del 17 de març, de consultes populars per via de referèndum —en què justament es dirimia la interpretació jurídica del terme *referéndum* en la llei catalana i es reconeixien fonaments jurídics per interposar recurs d'inconstitucionalitat contra aquesta—, considerava, però, les consultes populars municipals una modalitat de consulta no referendària.⁸ Recordem, a més, que la llei de consultes populars s'està elaborant per poder fer una consulta sobre l'autodeterminació no referendària.

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>referéndum. (Del lat. <i>referendum</i>, gerundivo de <i>referre</i>).</p> <p>1. m. Procedimiento jurídico por el que se someten al voto popular leyes o actos administrativos cuya ratificación por el pueblo se propone.</p>	<p>referéndum. (Del lat. <i>referendum</i>, gerundivo de <i>referre</i>).</p> <p>1. m. Procedimiento por el que se someten al voto popular leyes o decisiones políticas con carácter decisorio o consultivo.</p>

Atès que, a l'Estat espanyol, els referèndums poden tenir caràcter decisor o consultiu, s'acomoda la definició a la legislació espanyola, tot i que en els marcs jurídics de diversos països amb acadèmia de la llengua espanyola també existeixen els referèndums revocatoris.

El moment de la realització d'aquesta esmena el va situar l'acadèmic de la RAE Salvador Gutiérrez en una entrevista a la cadena COPE: va ser l'any 2010,⁹ justament coincidint amb l'esmentat Dictamen 1618/2010 del Consell d'Estat.

Una altra novetat del DRAE 2014 lligada a les dels termes **consulta** i **referéndum** és l'esmena d'una accepció del terme **plebiscito**:

8. Dictamen del Consell d'Estat núm. 1618/2010, del 16 de setembre de 2010. Cf. <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=CE-D-2010-1618>.

9. Cf. <http://www.cope.es/player-alternativo/id=2013011121410001&activo=10>. Encara que no podem precisar, dins de les cinc tandes d'esmenes en el DRAE, la data exacta de cadascuna d'elles, hem pogut si més no situar les dels termes **estado**, **soberanía** i **ciudadano** abans del 2009; sabem que la de **referéndum** és del 2010 i que les esmenes en **iniciativa popular**, **plebiscito** i **autogobierno** són posteriors al 2009, i, en el cas de **consulta popular**, posterior al 2009 i anterior a l'abril del 2011.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>plebiscito. (Del lat. <i>plebiscitum</i>). 2. m. Consulta que los poderes públicos someten al voto popular directo para que apruebe o rechace una determinada propuesta sobre soberanía, ciudadanía, poderes excepcionales, etc.</p>	<p>plebiscito. (Del lat. <i>plebiscitum</i>). 2. m. Consulta que los poderes públicos someten al voto popular directo para que apruebe o rechace una determinada propuesta sobre una cuestión política o legal.</p>

Com és constatable, s'ha eliminat l'al·lusió explícita a la sobirania i als poders excepcionals com a qüestions que es poden consultar al poble per mitjà d'un plebiscit.

Altres esmenes parlen també del paper del poble en les decisions polítiques, com és el cas de la nova formulació de l'entrada **democràcia**, que modifica substancialment les dues accepcions de l'edició del 2001 (que passen a ser cinc) i inclou vuit subentrades noves: **democràcia burgesa**, **d. censitaria**, **d. cristiana**, **d. directa**, **d. liberal**, **d. orgànica**, **d. popular** i **d. representativa**, de les quals ens interessa particularment **democràcia directa**:

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>democràcia. (Del gr. δημοκρατία). 1. f. Doctrina política favorable a la intervenció del poble en el govern. 2. f. Predomini del poble en el govern polític de un Estat.</p>	<p>democràcia. (Del lat. tardí <i>democratia</i>, y este del gr. δημοκρατία). 1. f. Forma de govern en la que el poder polític es exercit per los ciutadans. 2. f. País que té esta forma de govern. 3. f. Doctrina política segun la qual la sobirania reside en el poble, que ejerce el poder directament o per mitjà de representants. 4. f. Forma de societat que practica la igualtat de drets individuals, con independència de etnies, sexes, credos religiosos, etc. <i>Vivir en democracia</i>. U. t. en sent. fig. 5. f. Participación de todos los miembros de un grupo o de una asociación en la toma de decisiones. <i>En esta comunidad de vecinos hay democracia</i>. [...]</p>

DRAE 2001	DRAE 2014
	<p>~ directa. 1. f. <i>democràcia</i> que se ejerce por el pueblo sin la mediación de representantes, a través de <i>asambleas vecinales, referendos o iniciativas ciudadanas</i>. [...]</p>

La nova formulació introdueix interpretacions noves i ampliades de la democràcia. En la propera edició, el poder polític democràtic l'exerceixen els ciutadans i no el poble (acc. 1). La tercera accepció de la propera edició (23a) relaciona el terme *democràcia* amb el de *sobirania popular* (tot i que aquest darrer no figura en el DRAE) puntualitzant que la sobirania recau en el poble, que ara pot exercir el poder polític directament o també per mitjà dels seus representants. En la nova subentrada **democràcia directa** es precisa per quines vies pot participar directament el poble en les decisions polítiques: «asambleas vecinales, referendos o iniciativas ciudadanas», no pas mitjançant consultes que, recordem-ho, el DRAE 2014 equipara als referèndums. En cap moment, però, no es diu explícitament que la principal manera que té el poble d'exercir el poder en un sistema democràtic és el sufragi universal, és a dir, el dret a vot.

Una altra esmena que recull un terme significatiu en el procés català és l'addició de la subentrada **mayoría silenciosa**, en aquest cas amb una neutralitat remarcable palesa en l'ús de l'adverbi *supuestamente*:

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>mayoría. 1. f. Cualidad de mayor. 2. f. Edad que la ley fija para tener alguien pleno derecho de sí y de sus bienes. 3. f. Mayor número de votos conformes en una votación. <i>Manuel tuvo seis votos de mayoría.</i> 4. f. Parte mayor de las personas que componen una nación, ciudad o cuerpo. <i>Seguir la opinión de la mayoría.</i> 5. f. La mayor parte de un número o de una serie de cosas que se expresa.</p>	<p>mayoría. [Es repeteixen les accepcions i subentrades de l'edició del 2001 i s'afegeix:] ~ silenciosa. 1. f. En el debate político, <i>mayoría</i> que supuestamente compone la generalidad de los ciudadanos que no expresan públicamente su opinión.</p>

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>6. f. <i>Mar.</i> Oficina del mayor general. 7. f. <i>Mil.</i> Oficina del sargento mayor.</p> <p>~ absoluta. 1. f. La que consta de más de la mitad de los votos.</p> <p>~ de cantidad. 1. f. Aquella en que se computan los votos en razón del interés respectivo que representa cada votante, como en las juntas de acreedores.</p> <p>~ relativa. 1. f. La formada por el mayor número de votos, no con relación al total de estos, sino al número que obtiene cada una de las personas o cuestiones que se votan a la vez.</p>	

L'entrada del DRAE que ha sofert una quantitat més gran de modificacions relacionades amb el procés català és, però, **estado**. Vegem-ne, primer, les esmenes en les accepcions:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). [...] 5. m. Conjunto de los órganos de gobierno de un país soberano. 6. m. En el régimen federal, porción de territorio cuyos habitantes se rigen por leyes propias, aunque estén sometidos en ciertos asuntos a las decisiones de un gobierno común.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). [...] 5. m. País soberano, reconocido como tal en el orden internacional, asentado en un territorio determinado y dotado de órganos de gobierno propios. 6. m. Forma de organización política, dotada de poder soberano e independiente, que integra la población de un territorio. ORTOGR. Escr. con may. inicial. 7. m. Conjunto de los poderes y órganos de gobierno de un país soberano. ORTOGR. Escr. con may. inicial. 8. m. En ciertos países organizados como federación, cada uno de los territorios autónomos que la componen.</p>

S'han afegit dues accepcions a l'entrada i se n'han esmenat les dues darreres.

La cinquena accepció del DRAE 2001 esdevé la setena en l'edició del 2014 i se n'esmena la definició. Segons aquesta nova definició, l'estat, com a entitat política, deixa de ser un conjunt d'òrgans de govern (acc. 5 del DRAE 2001) per esdevenir també un conjunt de poders; val a dir que el mateix DRAE (2001 i 2014, s. v. **poder**²) defineix el *poder* com la «Suprema potestad rectora y coactiva del Estado». El que aquesta nova definició de **estado** pretén deixar clar és que, en un país sobirà, l'estat no només és l'ens que administra i governa, sinó que és el que mana.

La sisena accepció del DRAE 2001 esdevé la vuitena en l'edició del 2014 i se n'esmena la definició. Segons aquesta nova definició, els territoris del règim federal ja no estan regits per lleis pròpies, sinó que passen a ser simplement autònoms. Val a dir, però, que el DRAE, en l'edició del 2001 i en l'avançament de la del 2014, entén l'autonomia com a «Potestad que dentro de un Estado tienen municipios, provincias, regiones u otras entidades, para regirse mediante normas y órganos de gobierno propios».

En el DRAE 2014 s'afegeixen dues accepcions noves: la cinquena i la sisena. Totes dues defineixen l'Estat com un país delimitat per un territori i integrat pel conjunt de la seva població, sobirà, independent, amb capacitat d'autogovern i reconegut com a tal en l'ordre internacional. Aquesta definició nega el rang d'estat als països no reconeguts internacionalment i, de nou, com en l'entrada **soberania**, passa per damunt del fet que, en integracions com la Unió Europea, els estats membres cedeixen part de la sobirania a l'entitat superior.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). ~ asociado. 1. m. El que, con autonomía, participa en las estructuras de gobierno de otro país. U. especialmente hablando del Estado Libre Asociado de Puerto Rico.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). Estado asociado. 1. m. Estado que, con cierta autonomía, participa en las estructuras de gobierno de otro país. U. especialmente hablando del Estado Libre Asociado de Puerto Rico.</p>

Estado asociado es manté com a subentrada però amb el mot *Estado* amb inicial majúscula, atès que, des del 2005, amb la publicació del *Diccionario panhispánico de dudas*, en la norma ortogràfica de l'espanyol aquesta majúscula té un valor diacrític que distingeix els estats sobirans. Recordem que els plans Ibarretxe proposaven per al País Basc la condició d'estat associat a Espanya. Si bé la

sobirania de l'estat associat queda reconeguda per la majúscula, la nova definició atenua l'autonomia d'aquest tipus d'entitat política sobirana, un fet paradoxal. Des del 2001, el DRAE estableix una relació de sinonímia entre **autonomía** («Potestad que dentro de un Estado tienen municipios, provincias, regiones u otras entidades, para regirse mediante normas y órganos de gobierno propios») i **comunidad autónoma**, que defineix com a «Entidad territorial que, dentro del ordenamiento constitucional del Estado español, está dotada de autonomía legislativa y competencias ejecutivas, así como de la facultad de administrarse mediante sus propios representantes». D'aquesta manera, un estat associat acaba tenint menys capacitat d'autogovern que una autonomia espanyola, malgrat tenir més sobirania.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). ~ federal. 1. m. El compuesto por estados particulares, cuyos poderes regionales gozan de autonomía e incluso de soberanía para su vida interior.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). Estado federal. 1. m. El compuesto por Estados particulares, cuyos poderes territoriales gozan de una autonomía sometida al orden constitucional.</p>

L'esmena en la subentrada **Estado federal** afecta dos aspectes: 1) l'ortografia i 2) la definició. D'una banda, s'aplica la majúscula, com és preceptiu per referir-se als estats sobirans, al terme *Estado federal*; de l'altra, també s'aplica la majúscula (i el seu conseqüent valor diacrític) dins la definició («El compuesto por Estados particulares»), de tal manera que els *estados* particulars que, federats, componen un estat federal, esdevenen *Estados*, és a dir, estats sobirans. Això, combinat amb la nova definició, fa que el sentit que el DRAE 2014 atribueix a *Estado federal* sigui en realitat el que correspondria a *Estado confederal*, terme que no figura en el DRAE vigent i que no està previst que s'incorpori en el proper. D'aquesta manera, el DRAE 2014 nega 1) la naturalesa política de tres països amb acadèmia de la llengua espanyola (els estats federals de l'Argentina, Veneçuela i Mèxic) i 2) l'existència d'estats federals. Aquestes esmenes contradiuen flagrantment la vuitena accepció del DRAE 2014 («En ciertos países organizados como federación, cada uno de los territorios autónomos que la componen»), la qual cosa ens fa pensar que la majúscula en l'*Estados* de la definició és una errada que potser trobarem esmenada en l'edició finalment publicada en paper. Al marge d'aquesta badada i de totes les seves conseqüències semàntiques, cal remarcar també que en l'esmena s'ha eliminat l'al·lusió a la sobirania de la qual gaudeixen

els estats d'una federació política, que queda limitada a una autonomia sotmesa a l'ordre constitucional.

Respecte als models d'estatalitat esmentats o esmenats en el DRAE, volem assenyalar també la inexcusable però alhora significativa absència d'un terme molt present en el debat polític espanyol dels darrers decennis: *Estado plurinacional*.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado.</p> <p>—</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>).</p> <p>Estado autonómico. 1. m. Estado organizado territorialmente en comunidades autónomas. <i>España es un Estado autonómico según la Constitución de 1978.</i></p> <p>Estado de derecho. 1. m. Estado democrático en el que los poderes públicos íntegramente se someten a las leyes y reconocen las garantías constitucionales.</p>

Quant a **Estado autonómico** i **Estado de derecho**, són subentrades noves per a la propera edició del DRAE i entraran amb la majúscula preceptiva. El primer es defineix per l'organització territorial en comunitats autònomes, terme (**comunidad autónoma**) que en el DRAE només fa al·lusió al règim territorial de l'Estat espanyol («Entidad territorial que, dentro del ordenamiento constitucional del Estado español, está dotada de autonomía legislativa y competencias ejecutivas, así como de la facultad de administrarse mediante sus propios representantes»). Per recordar que les autonomies espanyoles formen part de l'ordenament constitucional, es reforça la definició amb un exemple que ho explicita.

L'estat de dret es defineix posant l'èmfasi en la subordinació dels poders públics a les lleis i el reconeixement de les garanties constitucionals. La insubordinació s'entén com un atemptat contra l'estat de dret, doncs. Vegem què passaria en cas d'insubordinació:

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>).</p> <p>~ de alarma. 1. m. Situación oficialmente declarada de grave inquietud para el orden público, que implica la suspensión de garantías constitucionales.</p> <p>~ de excepción. 1. m. En ciertos países, situación semejante al estado de alarma.</p> <p>~ de guerra. 1. m. El de una población en tiempo de guerra, cuando la autoridad civil resigna sus funciones en la autoridad militar. 2. m. El que según ley se equipara al anterior por motivos de orden público, aun sin guerra exterior ni civil.</p> <p>~ de sitio. 1. m. estado de guerra.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>).</p> <p>~ de alarma. 1. m. El que declara temporalmente un Gobierno en caso de alteración grave de la normalidad como consecuencia de catástrofes o calamidades públicas, y que habilita para adoptar medidas administrativas excepcionales.</p> <p>~ de excepción. 1. m. El que según la Constitución, generalmente con autorización del Parlamento, declara el Gobierno en el supuesto de perturbación grave del orden público o del funcionamiento de las instituciones democráticas, y que implica la suspensión de garantías constitucionales y el reforzamiento de la autoridad administrativa.</p> <p>~ de guerra. 1. m. estado de sitio. 2. m. estado de una población en tiempo de guerra, cuando la autoridad civil resigna sus funciones en la autoridad militar.</p> <p>~ de sitio. 1. m. Situación declarada por el Parlamento cuando se pueda producir un atentado contra la soberanía o independencia del Estado o contra su integridad.</p>

En la modificació de la definició de **estado de alarma**, s'adapta el contingut a la legislació espanyola pertinent (Llei orgànica 4/1981, de l'1 de juny, dels estats d'alarma, excepció i setge).¹⁰

L'esmena de **estado de excepció** respecte a l'edició vigent fa molt més explícit el contingut jurídic del terme, especificant-ne les causes i conseqüències. Però va un pas més enllà del que diu la legislació espanyola (Constitució i Llei orgànica

10. Cf. <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1981-12774>.

4/1981), segons la qual la suspensió de les garanties constitucionals no es deriva automàticament de la declaració de l'estat d'excepció; la Llei orgànica 4/1981 diu que *poden* ser suspeses i en l'article 55 de la Constitució s'especifica quins són els drets i llibertats que poden quedar suspesos.

El terme **estado de guerra** va entrar en el DRAE l'any 1925, després del cop d'estat de Primo de Rivera i durant el període dictatorial subsegüent. D'aleshores ençà, la primera accepció ha romàs pràcticament inalterada. En l'edició del 1936 es va incloure una segona accepció, que encara trobem en l'edició del 2001. La propera edició conserva, amb modificacions irrellevants, la primera accepció; però elimina la definició de la segona (que situava aquest estat especial en contextos no bèl·lics) i remet a **estado de sitio**, amb la qual cosa *estado de sitio* queda equiparat, com a sinònim, a *estado de guerra*.

Estado de sitio s'incorpora en el DRAE en l'edició del 1936, amb remissió a **estado de guerra**, i així es manté en les successives edicions fins a la vigent. En l'edició del 2014 té per primer cop definició pròpia, que s'acomoda a la legislació espanyola. Respecte a les condicions de declaració de l'estat de setge, la llei espanyola diu: «Cuando se produzca o amenace producirse una insurrección o acto de fuerza contra la soberanía o independencia de España, su integridad territorial o el ordenamiento constitucional, que no pueda resolverse por otros medios, el Gobierno, de conformidad con lo dispuesto en el apartado 4 del artículo 116 de la Constitución, podrá proponer al Congreso de los Diputados la declaración de estado de sitio». De nou, aquesta definició no té en consideració els marcs jurídics d'altres països amb acadèmia de la llengua espanyola. A l'Argentina, per exemple, és el president de la república qui està facultat per a declarar l'estat de setge davant d'amenaques exteriors, i el Congrés qui el pot declarar en casos de commoció interior. En canvi, en la llei espanyola és el Congrés dels Diputats (parlament espanyol) qui el declara sempre, en el cas d'amenaques tant efectives («se produzca») com imminents («amenace producirse»). En aquest sentit, la nova edició del DRAE fa un pas més enllà i diu que l'estat de setge és declarat pel parlament «cuando se pueda producir un atentado contra la soberanía o independencia del Estado o contra su integridad» (de l'ordenament constitucional no en diu res), deixant en mans de la percepció personal dels parlamentaris la determinació de si hi ha o no un atemptat potencial que els habiliti per a fer la declaració.

Finalment, vegem de quina manera el DRAE 2014 desposseeix Catalunya d'una de les seves institucions històriques de control de l'ordre públic i de defensa de l'enemic amb l'esmena a **somatén**:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>somatén. (Del cat. <i>sometent</i>).</p> <p>1. m. Cuerpo de gente armada, que no pertenece al Ejército, que se reúne a toque de campana para perseguir a los criminales o defenderse del enemigo. Es instituto propio de Cataluña.</p> <p>2. m. En Cataluña, rebato hecho al vecindario en un peligro.</p> <p>3. m. coloq. Bulla, alarma, alboroto.</p> <p>somatén.</p> <p>1. interj. U. como grito de guerra de las antiguas milicias de Cataluña.</p>	<p>somatén. (Del cat. <i>sometent</i>).</p> <p>1. m. Milicia ciudadana organizada para colaborar en la seguridad en los pueblos, generalmente en Cataluña.</p> <p>2. m. Miembro de esta milicia.</p> <p>3. m. En Cataluña, rebato hecho al vecindario en un peligro.</p> <p>4. m. coloq. Bulla, alarma, alboroto.</p> <p>somatén.</p> <p>1. interj. U. como grito de guerra de las antiguas milicias de Cataluña.</p>

Si fem cas del DRAE 2014, doncs, a Catalunya els sometents ja només podran convocar-se per actuar a un nivell municipal. Com les consultes populars.

Qui és l'amo de les paraules? La tria del vocabulari i les modificacions conceptuals de les paraules: una visió jurídica

FERRAN DOMÍNGUEZ GARCÍA

Professor de dret constitucional i lletrat del Parlament de Catalunya

Laws, like sausages, cease to inspire respect in proportion as we know how they are made.

JOHN GODFREY SAXE (1869)¹

Los conceptos jurídicos no son esencias trascendentales, reflejadas aquí de manera incompleta, sino tipos, contenidos en circunstancias vitales, carentes frecuentemente de lógica. Por eso no es la mejor doctrina de Derecho Público aquella que ofrece la mayor perfección lógica, sino la que explica la realidad política de manera más natural. Asimismo se impone una investigación de los conceptos básicos jurídico-públicos, constantemente renovada, porque el Estado sufre un proceso continuo de transformación; por eso corremos el riesgo de concebir la vida del presente con categorías del pasado.

GEORG JELLINEK (1896), *Fragmentos de Estado*²

“When I use a word” Humpty Dumpty said, in a rather scornful tone, “it means just what I choose it to mean —neither more nor less.”

“The question is” said Alice, “whether you can make words mean so many different things.” “The question is” said Humpty Dumpty, “which is to be master — that’s all.”

LEWIS CARROL (1897), *Alice’s Adventures*³

1. Citat per *University Chronicle. University of Michigan* el 27 de març d'aquell any, frase erròniament atribuïda després a Otto von Bismarck.
2. Georg JELLINEK (1981), *Fragmentos de Estado*, Madrid, Civitas, p. 54. Original alemany: Georg JELLINEK (1896), *Über Staatsfragmente*, Heidelberg, Koester.
3. La cita està extreta del conte «Through the Looking-Glass and what Alice found there», que

Resum

L'article es preocupa de les polèmiques terminològiques que susciten tres termes que són emprats en normes jurídiques escrites de la més alta jerarquia dins l'ordenament jurídic: *drets*, *nació* i *regió*. En particular, l'autor intenta esbrinar si aquests tres mots han canviat de significat al llarg de la història o si determinades posicions ideològiques les utilitzen de manera atemporal, ja que és freqüent viure el present amb paraules del passat o entendre el passat amb mots actuals.

PARAULES CLAU: drets, nació, regió, polèmiques terminològiques, instrumentalització del llenguatge.

Abstract: *Who owns words? Vocabulary choice and word's conceptual modifications: a legal perspective*

The article is about the terminological controversies prompted by three terms that are used in written legal norms of the highest hierarchy within the legal system: *right*, *nation* and *region*. In particular, the author endeavours to find out whether the meaning of these three words has changed over time or they have been used on a timeless basis by certain ideological stances, as the present is often lived with words of the past, and the past with words current today.

KEY WORDS: right, nation, region, terminological controversies, instrumentalisation of language.

1. PUNT DE PARTIDA

El dret és una disciplina a la qual li agrada detenir-se en un mot i analitzar-lo en profunditat. Es poden dedicar tesis senceres al significat d'una paraula en una determinada norma jurídica. I això passa perquè la interpretació jurídica és sempre necessària, fins i tot amb les paraules i conceptes més clars.

Com és sabut, el dret és un conjunt de normes dotades de coercibilitat, és a dir, que són obligatòries en una societat. Hi ha múltiples fonts del dret (normes, sentències, costums, principis informadors, etc.) i múltiples operadors jurídics que les redacten o que intervenen en la redacció, perquè el dret s'expressa a través del llenguatge, a través de les paraules.

Per això no és possible separar el dret del llenguatge, i tot allò que passa en un àmbit afecta l'altre. Per exemple, el dret no és aliè a les tendències com l'ús del llenguatge planer, el llenguatge no sexista o, tot i que de manera més tímida, a l'ús de paraules de moda —el que en anglès s'anomenen *buzzwords*—, tot i que de

juntament amb «Alice's Adventures in Wonderland» formen *Alice's Adventures*. Donald J. GRAY (ed.) (1992), *Alice's Adventures*, Nova York, W. W. Norton, p. 163.

vegades es critiquen les normes per ser lentes i refractàries als canvis. No obstant això, altres fonts del dret, com la jurisprudència, són molt més permeables, per exemple, als neologismes. La Sentència 17429/2010, del 15 de novembre, de l'Audiència Provincial de Madrid, fou una de les més didàctiques a l'hora d'explicar el *bullying*.

Un exemple recent d'ús de paraules de moda, sense suficient definició jurídica, és la Llei 6/2012, del 17 de maig, d'estabilitat pressupostària, en la qual es poden llegir expressions com: *consolidació fiscal* (article 1) i *saldo pressupostari estructural* o *senda de creixement tendencial* (article 4).

Molts autors han estudiat la relació entre el llenguatge ordinari i el llenguatge jurídic, i com el llenguatge jurídic canvia el significat de paraules del llenguatge ordinari emprades en el dret. Es parla llavors de dues grans causes. En primer lloc, l'ús jurídic d'un mot amb un contingut diferent de l'ordinari. Això es pot produir perquè ens trobem davant de definicions específiques que fan que un concepte en l'àmbit normatiu sigui diferent del quotidià (per exemple, *matrimoni*, després de l'acceptació del matrimoni homosexual); o, sense trobar-nos davant d'una definició específica, la interpretació jurídica porta aquesta conseqüència, pel fet que es deriva d'una norma o del context normatiu, i fins i tot pot succeir per la mera coexistència d'una paraula amb altres conceptes jurídics que la modulen o per la mera aplicació pràctica que, d'una norma, facin els operadors jurídics. I, en segon lloc, l'existència de conceptes creats pel dret que no existien abans en el llenguatge ordinari (per exemple, *coadjuvant*, *retracte*, *retrocessió*).⁴

És un lloc comú parlar de la creixent marea normativa i la qualitat decreixent de les normes. En aquest sentit, la tècnica normativa es preocupa de la comprensió i la qualitat formal de les lleis⁵ i no tant de qui tria el vocabulari («qui és l'amo de les paraules», en expressió de Humpty Dumpty).

4. Fernando SAINZ MORENO (1991), «La tècnica normativa: el seu significat dins el context autonòmic», a *Tècnica normativa: El procediment d'elaboració de les normes*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 29.

5. La deficient i obscura redacció de les normes, i de les lleis en particular, ha fet que el Tribunal Constitucional consideri que es pot arribar a vulnerar la seguretat jurídica protegida per l'article 9.3 de la Constitució. La Sentència 101/2013 del Tribunal Constitucional fa un resum de la jurisprudència constitucional sobre el tema: «La seguridad jurídica, de conformidad con nuestra doctrina, ha de entenderse como la certeza sobre el ordenamiento jurídico aplicable y los intereses jurídicamente tutelados, procurando “la claridad y no la confusión normativa” (STC 46/1990, de 15 de marzo, FJ 4), de tal manera que “sólo si en el ordenamiento jurídico en que se insertan, y teniendo en cuenta las reglas de interpretación admisibles en Derecho, el contenido o las omisiones de un texto normativo produjeran confusión o dudas que generaran en sus destinatarios una incertidumbre razonablemente insuperable acerca de la conducta exigible para su cumplimiento o sobre la previsibilidad de sus efectos, podría concluirse que la norma infringe el principio de seguridad jurídica” (SSTC 150/1990, de 4 de octubre, FJ 8; 142/1993, de 22 de abril, FJ 4; 212/1996, de 19 de diciembre, FJ 15; y 96/2002, de 25 de abril, FJ 5)».

Cal preguntar-se qui tria les paraules que s'utilitzen en una determinada font del dret i per què, i veure com fins i tot els conceptes jurídics i les paraules que s'empren en les normes pateixen modificacions semàntiques.

Com s'acaba d'apuntar, són múltiples els actors que participen en el procediment de redacció de les normes i altres fonts del dret escrites. I els actors no tenen el mateix pes ni el mateix assessorament en matèria lingüística. No és el mateix el Govern, que compta amb lingüistes i redactors de normes, que un grup parlamentari petit o un grup de ciutadans que redacten una iniciativa legislativa popular. D'altra banda, el Govern —i els grups parlamentaris també— pot estar subjecte a pressions de *lobbies* que vulguin que una determinada norma s'aprovi dins d'un cert marc conceptual o fins i tot poden pressionar perquè s'emprin determinades denominacions o paraules —o perquè no s'utilitzin certs mots.⁶

En les següents línies analitzaré el fet que paraules com *nació* o *drets*, sorgides en un determinat moment històric, s'emprin com a conceptes atemporals i immutables, i que altres paraules, com *regió*, semblin proscrietes a casa nostra també per raons històriques. Cal veure si aquests tres mots han canviat o no de significat al llarg de la història o si l'utilitzen de manera atemporal determinades posicions ideològiques.

2. DRETS

El llenguatge dels drets és omnipresent en la nostra vida quotidiana. No obstant això, la conceptualització dels drets com a conjunt de facultats i potestats o, en certs casos, d'immunitats enfront de l'acció d'altri, s'ha atribuït a teòlegs com Guillem d'Ockham (segle XIV) o Francisco de Vitoria (segle XVI). Ni en l'edat mitjana ni en l'antiguitat el mot *drets* no va ser emprat amb el significat jurídic que té actualment, fruit de les revolucions burgeses dels segles XVII i XVIII i de l'evolució posterior, amb la seva constitucionalització i la necessitat d'establir mecanismes de garanties dels drets, per evitar que fossin paper mullat o simples proclames. A partir d'aquest moment els drets consisteixen en facultats d'actuar o de no actuar, plenament disponibles per als seus titulars —sense necessitat de previ desenvolupament legislatiu— i indisponibles per als poders públics, incloent-hi el legislatiu.

6. La idea dels marcs conceptuals de les paraules es pot sintetitzar així: «Todas las palabras se definen en relación a marcos conceptuales. Cuando se oye una palabra, se activa en el cerebro su marco (o su colección de marcos). Puesto que el lenguaje activa los marcos, los nuevos marcos requieren un nuevo lenguaje. [...] Las ideas surgen bajo la forma de marcos. Cuando los marcos están ahí, las ideas surgen inmediatamente. [...] Si se cree en el racionalismo, se cree que basta con proporcionar toda la información sobre los hechos, y la gente razonará hasta dar con las conclusiones pertinentes, sin necesidad de marco alguno. Pero no es así. Si los hechos no se ajustan a sus marcos, se quedará con tales marcos y olvidará, ignorará o razonará en contra de los hechos». Extret de: George LAKOFF (2007), *No pienses en un elefante: Lenguaje y debate político*, Madrid, Editorial Complutense, p. 17.

Les normes sobre drets contenen també la forma de garantir-los i la via per a la seva tutela, normalment encomanada als jutges i tribunals.

Ara bé, en el llenguatge historiogràfic és comú parlar, per exemple, dels drets dels propietaris de les polis gregues o les urbs romanes, i es poden traduir textos d'Aristòtil i de Ciceró emprant aquestes paraules, tot i que abans tinguessin un significat diferent.

Dins encara dels drets, moltes vegades s'usen expressions com *drets humans* (especialment per a expressar un abast internacional) o *drets fonamentals*. El terme *drets fonamentals* és d'origen alemany (*Grundrechte*) i es va utilitzar per primera vegada el 1848 en l'assemblea nacional de Frankfurt. Posteriorment va adquirir una certa «dimensió europea», ja que se'n va començar a generalitzar l'ús en el continent després de la Primera Guerra Mundial.

La Constitució espanyola parla de *drets fonamentals* com un dels tipus de drets. La mateixa sistemàtica de la Constitució per recollir els drets i les llibertats públiques ofereix un criteri de classificació que està relacionat amb les garanties que la Constitució estableix per a cada categoria. Així, el nivell màxim de protecció es dispensa als drets anomenats *fondamentals*, enumerats en la secció primera del capítol segon del títol I de la Constitució (articles 15 a 29 CE): amb vinculació als poders públics, protecció judicial, recurs preferent i sumari, recurs d'empara davant el Tribunal Constitucional (també aplicable als drets continguts als articles 14 i 30.2 CE), desenvolupament per llei orgànica (article 81 CE) i necessitat d'una reforma constitucional agreujada perquè pugui ser modificada (article 168 CE).

Amb relació als drets, també cal parlar dels principis rectors de la política social i econòmica, perquè de vegades es confonen amb els drets. I això és així perquè la redacció és confusa.

El capítol tercer del títol I de la Constitució regula els denominats *principis rectors de la política social i econòmica* (articles 39 a 52 CE). Aquests articles contenen preceptes de naturalesa social, com el dret a l'habitatge digne (article 47 CE), el dret a la salut (article 43 CE) o el dret a la Seguretat Social (article 41 CE), i mandats dirigits als poders públics per a protegir determinats béns o valors, com el medi ambient (article 45 CE) o el patrimoni cultural i artístic (article 46 CE). Els principis rectors de la política social i econòmica, estrictament, no són drets, sinó que contenen disposicions que només es poden al·legar davant la jurisdicció ordinària d'acord amb les lleis que les desenvolupin. *Prima facie*, només són informatius, i la mateixa Constitució els exclou de l'aplicabilitat immediata dels drets. Es converteixen en drets, per dir-ho així, quan la llei ho estableix. El Tribunal Constitucional diu que «el valor normatiu immediat dels articles 39 a 52 de la Constitució ha de ser modulats en els termes de l'article 53.3 de la Norma Fonamental», article que «impedeix considerar-los normes sense contingut, obligant els poders

públics a tenir-los presents en la interpretació tant de les restants normes constitucionals com de les lleis» (STC 19/1982 i 14/1992, entre altres). No obstant això, es pot produir una reversió en la llei que reguli els drets i tornar a tenir un caràcter merament informatiu de «la legislació positiva, la pràctica judicial i l'actuació dels poders públics» (article 53.3 CE).

La distinció entre *drets* i *principis rectors* és especialment interessant quan es parla de l'estat social. A Espanya la Constitució només recull, de manera molt reduïda, drets de naturalesa social. Per exemple, el dret a l'educació (article 27 CE) o el dret de vaga i de sindicació (article 28 CE), que són drets fonamentals. El dret al treball és un dret constitucional sense la categorització de *fonamental* (article 35 CE). La major part dels pilars de l'estat del benestar estan constitucionalment recollits com a principis rectors de la política social i econòmica, que tenien, en aprovar-se la Constitució, un caràcter merament informatiu, i el caràcter vinculant dels quals prové de les lleis que els van desenvolupar. Els exemples paradigmàtics de principis rectors de la política social i econòmica que les lleis han assenat com a drets són la Seguretat Social (article 41 CE) (la Llei general de la Seguretat Social preveu l'estabilitat dels mecanismes de protecció social que acull la Seguretat Social i un sistema de prestació per desocupació i de pensions públiques) o la sanitat espanyola (article 43 CE), que després de la Llei 14/1986, del 25 d'abril, General de Sanitat, es va transformar en un sistema d'assistència sanitària universal i gratuïta, tant per a espanyols com per a estrangers. No obstant això, el Reial decret llei 16/2012, del 20 d'abril, de mesures urgents per garantir la sostenibilitat del Sistema Nacional de Salut i millorar la qualitat i seguretat de les seves prestacions, ha limitat l'accés universal i gratuït als estrangers irregulars i s'ha convertit en un exemple recent de reversió i modificació d'una llei, amb més de quinze anys d'aplicació, que convertia en dret un principi rector de la política social i econòmica.

El problema, com s'ha apuntat, és que els articles 39 a 52 tenen, quant a la literalitat, una «textura» idèntica als altres drets. Per exemple, l'article 47 CE diu pomposament que: «Tots els espanyols tenen dret a un habitatge digne i adequat». Però llavors l'article 53.3 CE ens recorda que no és exactament un dret, sinó un principi rector de la política social i econòmica.

En la redacció de l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 2006 es va evitar seguir aquest model, i la major part d'articles que contenen principis rectors (articles 39 a 54 EAC) estableixen que els poders públics han de garantir, orientar i promoure determinades polítiques o emprendre determinades accions. La textura, per tant, és més la pròpia d'un mandat dels poders públics, és a dir, més coherent amb la naturalesa dels principis rectors.

3. NACIÓ

La paraula *nació* i la conceptualització corresponent han fet córrer rius de tinta. En les Corts Constituents, el senador del PNV Michel Unzueta Uzcanga va considerar que la redacció de la Constitució era un tema «complejo, porque toca expresiones y conceptos como los de soberanía, el pueblo o los pueblos, la nación, etc. Y cuando todos estos conceptos deben ser reducidos a formulaciones legales, esta realidad atormentada que alrededor de los mismos existe, resulta difícil de expresar y de comprender en el texto legal. He dicho “realidad atormentada”, pero creo que debo rectificar, porque la realidad no es, ciertamente, atormentada; la realidad es como es, unas veces simple y otras compleja. Las que estimo de verdad, y con relación al tema que nos ocupa, han sido atormentadas son las interpretaciones que de hecho se han venido dando de esta realidad». El concepte de *nació* en la Constitució espanyola ha estat força manipulats, i molts han fet com Humpty Dumpty i se l'han apropiat.⁷ Per fer una síntesi del tractament constitucional de la Nació, és oportú destacar les notes següents:

— L'expressió *nació espanyola* només apareix en el preàmbul (la Nació exerceix la sobirania per mitjà de la Constitució) i en l'article 2 CE (la Constitució es fonamenta en la Nació). La Constitució espanyola utilitza llavors un concepte juridicopolític de *Nació*, ja que aquesta és el subjecte de la Constitució, és a dir, està configurada com el poder constituent i perquè la Nació està lligada al concepte de *sobirania*. En l'article 1.2 CE s'esmenta la «sobirania nacional», cosa que re-ferma el que s'acaba de dir.

— Existeixen també esments col·laterals a la Nació (com ocorria en la Constitució de la Segona República), encara que no són gaire nombrosos ni importants, excepte en la idea de l'«interès nacional» de l'article 144 CE referida a la possibilitat que les Corts Generals puguin acordar directament la iniciativa autonòmica d'un territori i/o el seu estatut d'autonomia.

— No existeix una definició de *nació* com pot ser la continguda en l'article 1 de la Constitució de Cadis del 1812: «La nació espanyola és la reunió de tots els espanyols de tots dos hemisferis», que feia referència a un conjunt de ciutadans. La Nació tampoc no està lligada a la religió, a diferència de molts dels textos constitucionals espanyols.

— La retòrica unitària reiterativa de l'article 2 CE recorda la idea simbòlica de *Nació* de l'època franquista, que pretenia una nació amb connotacions culturals. Els preceptes dedicats a la cultura, en canvi, al·ludeixen sempre als diversos «pobles d'Espanya».

7. Fernando DOMÍNGUEZ GARCÍA (2006), *Más allá de la nación: la idea de España como «Nación de naciones»*, Barcelona, FRC Llibres.

— La coexistència, en un mateix article —l'article 2 CE—, de la «nació espanyola» i el terme «nacionalitats» és un canvi textual que afecta la idea de nació, ja que no s'exclou el caràcter nacional d'altres ens espanyols. Les «nacionalitats» són anteriors a la Constitució, i la Carta Magna reconeix i garanteix el seu dret a l'autonomia. La seva configuració jurídica, en canvi, es realitzarà a partir del text constitucional. És, per tant, un concepte de *nació espanyola* sense precedents en el constitucionalisme històric espanyol i molt innovador en el panorama comparat.

Però les polèmiques al voltant del concepte de *nació* han continuat molt després de la promulgació de la Constitució. Especialment interessants són els debats sorgits al voltant de l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 2006 i els recursos d'inconstitucionalitat que s'hi van interposar just després d'haver estat promulgat. Noranta-nou diputats del Partit Popular van impugnar davant el Tribunal Constitucional la utilització del substantiu *nació* i l'adjectiu *nacional* amb relació a Catalunya per part de l'Estatut. En concret, es va recórrer contra dos incisos del preàmbul i l'article 8.1 EAC. El penúltim paràgraf del preàmbul esmenta el fet que el Parlament de Catalunya, recollint el sentiment i la voluntat dels ciutadans i ciutadanes, ha definit de manera àmpliament majoritària *Catalunya com a nació*; i afegeix que la Constitució espanyola, en l'article segon, reconeix la realitat nacional de Catalunya com a nacionalitat. Per la seva banda, l'article 8.1 EAC tracta dels símbols *nacionals* de Catalunya com a nacionalitat.

El fonament jurídic 12 de la STC 31/2010, coneguda com *la sentència sobre l'Estatut d'autonomia del 2006* —tot i que només resol un dels recursos d'inconstitucionalitat amb relació a l'Estatut—, que tracta de la impugnació de l'expressió dels «símbols nacionals» de l'article 8.1 EAC, comença declarant el caràcter «proteic» (qualificatiu aplicable a allò que canvia de forma o a qui canvia d'idees) del terme *nació*. El Tribunal Constitucional reconeix que el terme *nació* és conceptualment compromès i que pot portar a equívocs i controvèrsies «en l'ordre propi de la raó política». Sembla donar a entendre, però, que en l'àmbit jurídic no es dona aquesta controvèrsia o que jurídicament el terme no és conceptualment compromès. I el Tribunal Constitucional afirma de manera contundent que en sentit juridicoconstitucional «la Constitució no coneix cap altra nació que la Nació espanyola» (FJ 12). En aquest fonament jurídic el Tribunal Constitucional atribueix exclusivament el terme *nació* al poble titular de la sobirania.

El problema sorgeix quan el Tribunal Constitucional ha d'arribar a una conclusió amb relació a l'expressió «símbols nacionals» de l'article 8.1 EAC, perquè en l'argumentació hi ha un gir sobtat entre els quatre primers paràgrafs i els dos últims. Si en els quatre primers paràgrafs el Tribunal Constitucional afirma que la qualificació de *nacionals* dels símbols de Catalunya s'ha d'entendre únicament en condició de símbols propis d'una nacionalitat (cosa que ja diu el mateix article 8.1 EAC i que no cal «interpretar» —tot i que formalment el Tribunal

Constitucional diu que s'ha d'interpretar així—), en el paràgraf sisè afegeix que no només s'ha de llegir que amb l'expressió «símbols nacionals» es fa referència a una Catalunya definida com a «nacionalitat», sinó que també cal interpretar que ho és «integrada en la “indissoluble unitat de la nació espanyola” com estableix l'article 2 CE».

El Tribunal Constitucional fa una interpretació descontextualitzada del concepte *nació* de l'article 2 CE perquè no té en compte que les nacionalitats integren la nació. La coexistència en un mateix article de la nació espanyola i les nacionalitats que la integren modula el concepte de *nació espanyola*, de manera que alguns dels atributs del concepte de *nació* deixen de ser exclusius i excloents per passar a ser també predicats de les nacionalitats. La presència de les nacionalitats en l'article dedicat a la nació espanyola provoca un canvi textual que afecta el mateix concepte de *nació*, que ja no pot ser tractat com un concepte unívoc. D'aquesta manera, l'article 2 CE emprava un concepte de *nació* que no té precedents en la història constitucional espanyola i l'ús del qual no és assimilable al que se'n fa en les constitucions d'altres estats.

Una interpretació històrica de l'article 2 CE, especialment dels treballs parlamentaris de les Corts Constituents que van impulsar-ne la redacció, no pot passar per alt el manteniment del concepte de *nacionalitat* des del primer esborrany i la introducció més tardana del concepte de *nació* aplicat a Espanya, ni tampoc el sentit i significat amb què s'empraven ambdós termes. S'entenia principalment que *nacionalitat* era un vocable sinònim de *nació*, però no totalment equivalent. Quedava clar que el concepte de *nacionalitat* no tenia un lligam amb la sobirania ni amb el poder constituent i que feia referència, principalment però no exclusivament, a un concepte cultural de *nació*. És comprensible que el concepte *Nació* (amb *n* majúscula), quan fa referència a termes de sobirania, només prediqui la nació espanyola. Però això l'Estatut d'autonomia de Catalunya no ho discutia.

La manera d'entendre que l'ús del substantiu *nació* i de l'adjectiu *nacional* amb relació a Catalunya eren plenament constitucionals passava, d'una banda, per adoptar una concepció no dogmàtica del concepte de *nació* i per omplir de contingut el concepte de *nacionalitat*; de l'altra, per llegir ambdós preceptes de manera integrada. La STC 31/2010 no ha fet ni una cosa ni l'altra. El que sí que fa el Tribunal Constitucional és de Humpty Dumpty, per evitar entendre el concepte de *nació* com un «procés continu de transformació», com diria Jellinek.

4. REGIÓ

L'interès per l'anàlisi de la veu *regió* en l'àmbit de la Unió Europea prové del fet que és una paraula amb un alt contingut polisèmic, tant en l'àmbit europeu

com en el dels estats membres.⁸ A grans trets, la paraula *regió* té tres accepcions en els tractats europeus: «unitat geogràfica o econòmica», «tipus d'ens subestatal» i «categoria supraestatal o continental».

L'existència en l'àmbit europeu del Comitè de les Regions pot crear la falsa impressió que existeix un nivell subestatal o regional en tots els estats membres. No obstant això, el terme *regió* no és un vocable comú al dret constitucional d'aquests estats. No només perquè s'utilitzen altres paraules per a designar els ens territorials subestatals (com ara *comunitat*, *país*, *província* o altres), sinó perquè la realitat políticoconstitucional dels estats membres és diversa. La presència d'un òrgan europeu denominat *Comitè de les Regions* ha generalitzat l'ús de la veu *regió* per a designar, o traduir d'altres llengües, el nivell territorial immediatament inferior als estats membres, ficant en el mateix sac entitats dependents de l'estat que actuen en parts del territori (estructura administrativa perifèrica, agència o entitat controlada per l'estat, o corporació per a finalitats concretes), òrgans supralocals (agrupació d'entitats locals o òrgan que exerceix per delegació certes funcions de coordinació d'entitats locals) o el que realment és un nivell de govern subestatal autònom (entitats dotades d'autogovern i col·lectivitats federades). De manera contundent, Neil MacCormick va afirmar: «Europe [...] must recognise the internal diversity of the concept “region”, or find a better word for it.»⁹

En l'àmbit del dret, també molts han volgut ser Humpty Dumpty i actuar com a senyors de la paraula *regió*. Per exemple, part de la doctrina ha negat la possibilitat de realitzar una conceptualització de la *regió* en el marc europeu, quan en realitat simplement volien dir que les estructures territorials dels estats europeus no són comparables, i han confós el nivell europeu i el nivell dels estats.¹⁰ Tal vegada volien que el concepte de *regió* fos una «essència transcendental», la quadratura del cercle, oblidant els ensenyaments de Jellinek respecte als conceptes jurídics. En qualsevol cas, la majoria de juristes s'han encaminat a explicar la realitat jurídica de les regions a Europa i els mecanismes que l'ordenament europeu estableix amb referència a les regions.¹¹

8. Fernando DOMÍNGUEZ GARCÍA (2003), «Divergencias y convergencias en las distintas versiones lingüísticas de los Tratados europeos. Un ejemplo práctico: la voz “región”», *Revista de Lengua i Dret*, núm. 40, p. 35-39.

9. Cf. el document de treball CONV 525/03 del Secretariat de la Convenció Europea, del 31 de gener del 2003: *Contribution by Sir Neil MacCormick, alternate member of the Convention: «Stateless Nations and the Convention's Debate on Regions»*, p. 6.

10. Vegeu, per exemple: Christian ENGEL (1991), «Regionen in der Europäischen Gemeinschaft: Eine integrationspolitische Rollensuche», a *Integration*, vol. 14, núm. 1, p. 10. Vegeu també: Silvia RAICH (1995), *Grenzüberschreitende und interregionale Zusammenarbeit in einem «Europa der Regionen»*, Baden-Baden, Nomos, p. 23 i s.

11. Per exemple: Michel VAUCHER (1994), «Réalité juridique de la notion de région communautaire», a *Revue Trimestrielle de Droit Européen*, núm. 30, p. 525-550.

Aquest ús de la paraula *regió* en l'àmbit europeu s'ha disseminat també per les normes internes dels estats i dels ens subestats. Així, l'article 3.a de la Constitució de Baviera indica: «Baviera es declara en favor d'una Europa unida que estigui compromesa amb els principis democràtics de l'Estat de Dret, social i federal, així com al principi de subsidiarietat, on es protegeixi l'autonomia de les regions i es garanteixi la seva intervenció en les decisions europees. Baviera treballarà conjuntament amb les altres regions europees.»

És necessari destacar que alguns *Länder* s'autodenominen *regions* quan es refereixen a l'àmbit europeu, com mostra la cita de Baviera, encara que en l'àmbit intern mantinguin les denominacions tradicionals (*Freistaat*, en el cas de Baviera). Més precís, l'article 60 de la Constitució de Sarre assenyala que aquest *Land* aposta per una participació de les «regions autònomes» en la formació de la voluntat de les Comunitats Europees.

A Espanya, però, el terme *regió* no ha tingut gaire fortuna, tot i que és citat en l'article 2 CE al costat de les *nacionalitats*. El problema és que no existeix en la Constitució una definició de *nacionalitats* ni una designació de qui n'és una i qui és una *regió*. Les pors de l'expressió *nacionalitat* i la preferència pel mot *regió* es poden veure en el vot particular de Manuel Fraga Iribarne, ponent de la Constitució, a l'Avantprojecte de constitució: «Al artículo 2º y a todos aquellos en que aparezca la expresión “nacionalidades”: supresión de dicha expresión dejando únicamente la palabra “regiones”. Justificación: la expresión “región” o “región autónoma” (única que figuró en la Constitución de 1931) es perfectamente suficiente para describir la base geográfica e histórica de las autonomías. En cambio, la palabra “nacionalidades” es equívoca y llena de posibles complicaciones. No puede aceptarse más que una “nación”: España, ni más que una “nacionalidad”: la española. Lo otro nos lleva a planteamientos tan complejos, delicados y cargados de dificultades de futuro como el “principio de las nacionalidades”, el derecho de autodeterminación, etc., que sería deseable evitar, al servicio de la sagrada e indestructible unidad de España [...]».

No va existir un pacte constitucional públic, clar i notori sobre qui era *nacionalitat* i qui era *regió*, i què comportava una cosa o una altra. Semblava que els estatuts concretarien tal assumpte. No obstant això, només s'han afegit més incògnites entorn del terme *nacionalitat*. Les Corts Generals i els parlaments autonòmics han canviat amb els anys la designació d'algunes comunitats autònomes. No és clar, llavors, què és el que diferencia una *regió* d'una *nacionalitat* o d'una comunitat que no fa referència a cap d'aquestes (o que, si de cas, ho fa indirectament). L'expressió *regió* no va ser utilitzada amb la contundència amb què les primeres comunitats autònomes es van denominar *nacionalitats*, excepte Múrcia, que la va portar al seu propi nom.

5. A TALL DE CONCLUSIÓ

A qui contempli l'evolució de les normes amb pretensió analítica difícilment se li escaparà que hi ha un amo darrere del seu llenguatge. És cert que hi ha una cerca de llenguatge planer que intenta evitar floritures i propaganda lingüística. Però sempre quedaran conceptes com *dependència*, *nació*, *matrimoni* o *discapacitat* —per no citar-ne altres de més demagògics o impropis— amb una important càrrega ideològica. Els versos d'Espriu «hem viscut per salvar-vos els mots, per retornar-vos el nom de cada cosa» semblen, descontextualitzats, més propis d'un dels amos a qui fa referència Humpty Dumpty.

A més, és freqüent viure el present amb categories del passat, com alertava Jellinek, o entendre el passat amb categories actuals, com hem vist que també succeeix. Sembla que volem emprar unes *google glass* i veure-hi no només el present, sinó també el passat.

Cal, doncs, ser curós en l'ús de les paraules en les normes jurídiques, i l'estudiós del dret ha de tenir en compte especialment el moment històric que va portar a la redacció d'una determinada norma i a la utilització d'un determinat terme. Cal recordar que hi ha normes en l'ordenament jurídic, com ara les constitucions, que tenen una pretensió d'estabilitat i continuïtat en el temps que fa que la terminologia es petrifiqui, cosa que impedeix el «procés continu de transformació» de què parla Jellinek i dona arguments als qui volen ser els amos i custodis d'una paraula, que intenten que mai no canviï de significat. Però el dret, tot i que es pugui canviar, sempre tindrà una voluntat de permanència que porta a la permanència de determinades paraules.

Quan els mots no són neutres ni innocents: alguns exemples del diccionari de l'IEC

CAROLINA SANTAMARIA

Cap de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC

Resum

L'objectiu de la meua intervenció en aquesta taula rodona era mostrar amb casos reals que els mots inclosos en un diccionari de llengua general també poden ser instrumentalitzats i que de vegades s'introdueixen en aquests diccionaris canvis que obeeixen exclusivament a pressions externes que poca cosa tenen a veure amb la llengua o amb la lexicografia.

Durant l'elaboració de les dues edicions del DIEC, la Secció Filològica ha rebut pressions de l'exterior amb l'objectiu que una determinada informació del diccionari fos eliminada o modificada, o bé perquè s'hi afegís algun article o alguna accepció. Aquestes pressions no obeeixen a factors lingüístics ni lexicogràfics, sinó a qüestions de caràcter econòmic o comercial, institucional, ideològic o a l'interès d'un determinat col·lectiu perquè el diccionari normatiu reflectís adequadament la realitat.

PARAULES CLAU: instrumentalització dels diccionaris de llengua general, factors extralingüístics en lexicografia, factors extralèxicogràfics en lexicografia.

Abstract: *When words are not neutral nor innocent: some examples from the dictionary of the Institut d'Estudis Catalans (DIEC)*

The purpose of my contribution to this roundtable was to show with real cases that some words included in a general dictionary can be subject to manipulation and that the changes introduced in such dictionaries are sometimes due to external pressures that have little to do with language or with lexicography.

During the compilation of both editions of the DIEC, the IEC's Philological Section was subjected to pressure for certain dictionary entries to be deleted or modified, or for an

article or a meaning to be added. Such pressure was not based on lexicographical or linguistic grounds, but on those of an economic, commercial, institutional or ideological nature, or on the interest of particular groups that want the reality to be reflected adequately in the dictionary.

KEY WORDS: manipulation of general dictionaries, extralinguistic factors in lexicography, extralexicographical factors in lexicography.

En primer lloc, vull agrair públicament als organitzadors d'aquesta taula rodona, titulada *La terminologia instrumentalitzada*, que m'hagin convidat a participar-hi tot i que jo no em dedico a la terminologia. Malgrat això, en Jaume Martí i l'Àngels Egea van considerar que, gràcies a la meva experiència de més de vint anys a les Oficines Lexicogràfiques (OL) de l'Institut d'Estudis Catalans, podia fer-hi alguna aportació interessant.

Com bé sabeu, a les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut ens dediquem fonamentalment al DIEC, el diccionari normatiu vigent. Per tant, en aquesta intervenció explicaré com factors extralingüístics i extralexicogràfics poden provocar canvis en un diccionari de llengua general.

Tant durant l'elaboració de la primera edició del DIEC com durant la segona, la Secció Filològica (SF) ha rebut puntualment pressions de l'exterior amb l'objectiu que una determinada informació del diccionari fos eliminada o modificada, o bé perquè s'hi afegís algun article o alguna accepció.

Aquestes pressions obeïen a factors de diversos tipus; mai, però, a factors lingüístics o lexicogràfics.

1. PRESSIONS DE TIPUS COMERCIAL O ECONÒMIC

1.1. *Consell Comarcal de l'Alt Penedès: cava / xampany (1998)*

Primer el Ple de l'Ajuntament de Puigdàlber i després el Consell Comarcal de l'Alt Penedès van aprovar una declaració que van enviar a l'IEC i que deia el següent:

Entenem que el «cava» té unes característiques pròpies com a vi escumós produït en un territori determinat i que com a tal hauria d'estar contemplat en les definicions del Diccionari de la Llengua Catalana i no com a sinònim de la paraula «xampany».

El cava representa per a la nostra comarca una realitat sociocultural com a element dinamitzador del nostre desenvolupament. És un producte bàsic en la nostra economia i és a la vegada un motiu d'orgull i de preocupació que requereix un esforç de promoció, de protecció, de reconeixement i de normalització.

Fetes aquestes consideracions, els qui signaven la carta van resoldre:

Demandar a l'Institut d'Estudis Catalans, la màxima autoritat lingüística del País, que sigui receptiu a la sensibilitat popular creada respecte a la definició del mot «cava» i que estudiï la possibilitat d'incorporar en properes edicions l'accepció «cava» identificant aquest producte català i les seves característiques pròpies.

La Secció Filològica estudià la qüestió i el gener de 1999 acordà que en la segona edició del DIEC calia esmenar l'article **cava** en el sentit que es demanava:

<i>DIEC1</i>	<i>DIEC2</i>
<p>cava <i>f.</i> Galeria excavada per tal de fer un dipòsit on la temperatura es mantingui igual tot l'any. <i>OBS.</i> Cova. Lloc del celler, generalment subterrani, destinat a la conservació i l'emmagatzematge del vi una vegada elaborat. <i>m.</i> PER EXT. Xampany.</p>	<p>cava 1 <i>f.</i> Galeria excavada per tal de fer un dipòsit on la temperatura es mantingui igual tot l'any. 1 2 Lloc del celler, generalment subterrani, destinat a la conservació i l'emmagatzematge del vi una vegada elaborat. 1 3 <i>PER EXT.</i> <i>Una cava de cigars.</i> 2 <i>m.</i> Vi escumós elaborat en una cava. 3 <i>f.</i> <i>ANT.</i> Cova.</p>
<p>xampany <i>m.</i> Vi escumós criat en cava i elaborat a l'estil de la Xampanya.</p>	<p>xampany 1 <i>m.</i> Vi escumós criat en cava i produït a la regió francesa de la Xampanya. 2 <i>m.</i> Cava^{1 2}.</p>

1.2. Titulars de marques registrades: mots procedents de marques registrades

En el DIEC, els mots provinents de marques registrades tenen el mateix tractament que qualsevol mot del lèxic comú i no duen cap indicació que informi que procedeixen d'una marca registrada (**aspirina, flit, fòrmica, neoprè, niló, rimel, sidral, tefló, tergal, uralita, vamba, xiruca**).

L'Institut no ha rebut cap pressió per part dels titulars de les marques incloses en el diccionari per tal que s'hi indiqui que aquests mots eren originalment marques registrades.

El cas de *Buff* al Termcat

Al Cercaterm hi havia una fitxa que proposava el terme *tapaboques* (que ja ve del DCVB) i que incloïa la forma *Buff* amb la indicació que era una denominació comercial.

El Termcat va rebre un requeriment de l'advocat de l'empresa propietària de la marca perquè s'eliminés de les fitxes terminològiques qualsevol referència a *Buff*. Se'ls va explicar que a la fitxa en qüestió ja hi deïa que era una denominació comercial i se'ls va proposar d'afegir-hi una nota que expliqués clarament que *Buff* era una marca comercial i que la proposta denominativa catalana per a aquesta peça d'abric era *tapaboques*. Van insistir, però, que calia treure tota referència a *Buff*, perquè entenien que la gent no interpreta bé la informació i que el fet que *Buff* sortís al Cercaterm era esgrimit com a argument per mitjans de comunicació i altres empreses per fer servir aquesta denominació de manera genèrica. Per tant, el Termcat va eliminar de les seves fitxes qualsevol referència a *Buff*.

La presència de marques registrades en diccionaris, enciclopèdies o obres similars està subjecta a la Llei 17/2001, del 7 de desembre, de marques. Aquesta Llei estableix que, en principi, la reproducció d'una marca en un diccionari o obra similar sense indicar-ne tal condició no es fa amb interessos econòmics, sinó amb finalitat informativa o divulgativa. No suposa cap risc de vulgarització de la marca i, per tant, l'editor no està obligat a esmenar el diccionari en cas que el titular de la marca ho sol·liciti.

Ara bé, si la reproducció de la marca en el diccionari en perjudica el caràcter distintiu, és a dir, transmet la impressió que és el terme genèric emprat per a designar els béns o serveis pels quals la marca està registrada, el titular d'aquesta pot exigir a l'editor de l'obra que introdueixi la indicació que es tracta d'una marca registrada en la següent edició de l'obra.

2. PRESSIONS DE CARÀCTER INSTITUCIONAL

2.1. *Govern del Principat d'Andorra: inclusió d'andorranismes en el DIEC2 (2004)*

El gener de 2004 el ministre d'educació, cultura, joventut i esports del Govern d'Andorra va trametre una llista d'andorranismes al president de l'IEC amb la petició que s'incloguessin en la segona edició del DIEC.

La Secció Filològica no dubtà en cap moment que calia atendre aquesta petició: Andorra volia més presència i reconeixement en el diccionari normatiu de la llengua catalana i l'IEC va considerar que era convenient satisfer aquesta sol·licitud. Com a resultat de l'anàlisi dels continguts d'aquesta llista, la Secció Filolò-

gica va acordar, en el Ple del 2 de juliol de 2004, donar d'alta en la segona edició del DIEC els andorranismes següents, entre d'altres:

- aute** *m.* En el dret processal andorrà, interlocutòria.
- averia** *1 f.* [...] *2 f.* Impost andorrà que gravava el bestiar menut.
- cot²** *m.* Multa imposada per un consell andorrà per l'incompliment d'un deure.
- donja** *f.* Embotit fet amb carn del coll del porc, típic d'Andorra.
- padral** *m.* Registre d'animals de renda que es crien a les explotacions del Principat d'Andorra.

2.2. *Programa per al col·lectiu gai, lesbiana i transsexual, del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya: matrimoni (2007)*

El Codi civil de l'Estat espanyol va ser modificat el juliol de 2005 per tal de permetre el reconeixement formal de les unions de persones del mateix sexe i atorgar-los els drets i beneficis del matrimoni, fins llavors només permès entre persones de diferent sexe (Llei 13/2005, de l'1 de juliol).

Cronologia dels fets:

1) El gener de 2007 el president del Casal Lambda de Barcelona (centre associatiu sense ànim de lucre que té com a objectiu la normalització del fet homosexual i que des de 1976 ofereix a gais i lesbianes un espai de trobada i orientació —i que també disposa d'un centre d'informació i documentació sobre sexualitat dirigit a professionals i investigadors—) va trametre una carta al president de l'Institut d'Estudis Catalans en què demanava que el DIEC2 recollís la nova realitat jurídica de *matrimoni*.

2) El senyor Armand de Fluvià, especialista en genealogia i heràldica i conseller heràldic de la Generalitat de Catalunya, també va adreçar-se a l'Institut el gener de 2007 per interessar-se per la definició de **matrimoni** en el DIEC2. En constatar que la definició només feia referència a la unió legal entre persones de diferent sexe, el senyor de Fluvià va suggerir que aquesta s'adequés a la realitat actual del país.

3) L'abril de 2007 el president de l'Associació Universitària Sin Vergüenza (associació universitària de joves gais, lesbianes, bisexuals i transsexuals que des de 1995 cerca una completa inserció en la comunitat estudiantil universitària i en la societat en general, per mitjà de la lluita contínua contra les discriminacions per raó d'orientació sexual o d'identitat de gènere) va enviar un correu a la Secció Filològica en què feia notar que el matrimoni admès avui dia tant en l'àmbit legal com en l'àmbit social no estava recollit en el DIEC2.

4) Finalment, el juliol de 2007 el responsable del programa per al col·lectiu gai, lesbiana i transsexual, del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Gene-

ralitat de Catalunya, va enviar una carta al president de l'IEC en què lamentava el desencert de l'entrada **matrimoni** del DIEC2, ja que no s'hi recollien els canvis introduïts per la Llei 13/2005, de l'1 de juliol.

Després d'un ampli debat sobre el tema, el 13 de juny de 2008 la Secció Filològica va resoldre que es modifiqués la definició del substantiu **matrimoni** en el DIEC2 i que s'hi introduïssin també tots els canvis que fossin conseqüència d'aquesta decisió. El resultat es va fer públic en l'actualització del DIEC2 feta l'any 2009:

<i>DIEC2 (2007)</i>	<i>DIEC2 (amb els canvis aprovats per la Secció Filològica el 13 de juny de 2008)</i>
<p>matrimoni 1 1 m. Unió legítima d'un home i d'una dona. <i>Per l'Església el matrimoni és un sacrament; per l'Estat, un acte civil. Matrimoni religiós. Unir-se en matrimoni, contraure matrimoni. Anul·lar el matrimoni. Consumar el matrimoni. Separar-se un matrimoni. [...]</i> 3 m. Marit i muller. <i>Un matrimoni molt ben avingut. Un llit de matrimoni.</i></p>	<p>matrimoni 1 1 m. Unió legítima entre dues persones que es comprometen a portar una vida en comú, establerta mitjançant certs ritus o formalitats legals. <i>Matrimoni religiós. Unir-se en matrimoni, contraure matrimoni. Anul·lar el matrimoni. Va ser un matrimoni de pura conveniència. En alguns països la legislació vigent preveu el matrimoni entre dues persones del mateix sexe. [...]</i> 3 m. Parella formada per dos cònjuges. <i>Un matrimoni molt ben avingut. Separar-se un matrimoni. Al primer pis hi viu un matrimoni jove.</i></p>

Altres canvis que en deriven:

<i>DIEC2 (2007)</i>	<i>DIEC2 (amb els canvis aprovats per la Secció Filològica el 13 de juny de 2008)</i>
<p>afinitat 1 1 f. Parentiu, per matrimoni, del marit amb els parents de la muller o de la muller amb els parents del marit. 1 2 f. En dret canònic, [...]</p>	<p>afinitat 1 1 f. Parentiu, per matrimoni, d'un cònjuge amb els parents de l'altre cònjuge. 1 2 f. En dret canònic, [...]</p>
<p>aportar [...] 2 2 tr. El marit o la muller, portar (béns) a la societat conjugal. [...]</p>	<p>aportar [...] 2 2 tr. Un cònjuge, portar (béns) a la societat conjugal. [...]</p>

DIEC2 (2007)	DIEC2 (amb els canvis aprovats per la Secció Filològica el 13 de juny de 2008)
<p>cònjuge 1 m. i f. Persona casada en relació amb el seu marit o amb la seva muller. <i>El cònjuge difunt.</i> 2 m. pl. Marit i muller. <i>Joan Pagès i Maria Mas, cònjuges.</i></p>	<p>cònjuge 1 m. i f. Persona casada en relació amb la seva parella. <i>El cònjuge difunt. Joan Pagès i Maria Mas, cònjuges.</i></p>
<p>descasar 1 v. tr. Separar (marit i muller) anul·lant el matrimoni. 2 intr. pron. No li calia descasar-se de la Marina perquè el matrimoni no era legal. <i>S'han casat i descasat en tres mesos.</i></p>	<p>descasar 1 v. tr. Separar (els cònjuges) anul·lant el matrimoni. 2 intr. pron. No li calia descasar-se de la Marina perquè el matrimoni no era legal. <i>S'han casat i descasat en tres mesos.</i></p>
<p>pacte [...] 4 pacte de supervivència Pacte en virtut del qual el marit i la muller, en adquirir un bé immoble, acorden que la part del qui mori primer passarà al cònjuge supervivent.</p>	<p>pacte [...] 4 pacte de supervivència Pacte en virtut del qual els cònjuges, en adquirir un bé immoble, acorden que la part del qui mori primer passarà al cònjuge supervivent.</p>
<p>[En el DIEC2 publicat el 2007 no hi ha la subentrada parella de fet]</p>	<p>parella [...] 1 4 parella de fet Unió entre dues persones que s'han compromès a portar una vida en comú i que han legitimat aquest compromís.</p>
<p>renyina [...] 2 2 renyines de capçal [o renyines de coixí] Disputes entre marit i muller. [...]</p>	<p>renyina [...] 2 2 renyines de capçal [o renyines de coixí] Disputes entre cònjuges. [...]</p>
<p>vida [...] 4 3 fer un home i una dona vida marital Viure com marit i muller. [...]</p>	<p>vida [...] 4 3 fer vida marital Viure com cònjuges. [...]</p>

2.3. *Iniciativa pol Asturianu: asturià (2012)*

L'octubre de 2012 el president d'Iniciativa pol Asturianu va comparèixer a la Secció Filològica amb l'objectiu de lliurar el document *Definir el terme «asturià» correctament. Informe sobre la presència del vocable «asturià» i altres termes en els diccionaris normatius d'altres llengües* (versió en català). Acompanyava aquest document una carta en què sol·licitava a l'Institut d'Estudis Catalans la revisió dels termes **asturià**, **bable** i **lleonès** que figuren en el DIEC2 per tal que responguessin a la realitat científica reconeguda per filòlegs del món sencer. I aquesta realitat diu que l'asturià és una llengua i no un conjunt de parlars, com deia el DIEC.

La Secció Filològica va revisar les definicions dels articles **asturià -ana**, **bable** i **lleonès -esa** del DIEC2 i va acordar fer les modificacions següents:

asturià -ana 1 *1 adj. i m. i f.* Natural d'Astúries. 1 *2 adj.* Relatiu o pertanyent a Astúries o als seus habitants. 2 *1 m.* Conjunt de parlars lleonesos d'Astúries i d'una part de Cantàbria. 2 *2 adj.* Relatiu o pertanyent a l'asturià.

asturià -ana 1 *1 adj. i m. i f.* Natural d'Astúries. 1 *2 adj.* Relatiu o pertanyent a Astúries o als seus habitants. 2 *1 m.* Llengua romànica parlada al Principat d'Astúries, a la part occidental de Cantàbria i al nord de Castella i Lleó. 2 *2 adj.* Relatiu o pertanyent a l'asturià.

lleonès -esa 1 *1 adj. i m. i f.* Natural de Lleó. 1 *2 adj.* Relatiu o pertanyent a Lleó o als seus habitants. 2 *1 m.* Dialecte hispànic parlat a l'antic regne de Lleó. 2 *2 adj.* Relatiu o pertanyent al lleonès.

lleonès -esa 1 *1 adj. i m. i f.* Natural de Lleó. 1 *2 adj.* Relatiu o pertanyent a Lleó o als seus habitants. 2 *1 m.* Asturià 2 *1. 2 2 adj.* Relatiu o pertanyent al lleonès.

Aquestes esmenes es faran públiques en la propera actualització del DIEC2.

2.4. *Consello d'a Fabla Aragonesa: aragonès (2012)*

El juny de 2013 es va rebre a la Secció Filològica una carta del president del Consello d'a Fabla Aragonesa, que, coneixedor de la sol·licitud d'Iniciativa pol Asturianu a propòsit de la definició de **asturià**, demanava la modificació de la definició que el DIEC2 dona per a **aragonès**, per tal que aquest quedés definit com a llengua i no com a dialecte.

La Secció Filològica va considerar que, efectivament, calia revisar la definició de **aragonès**, per rigor filològic, perquè és una llengua germana que ha estat molt present en la filologia catalana i per l'oportunitat del moment polític.

Les esmenes que es van aprovar també es faran públiques en la propera actualització del DIEC2:

aragonès -esa [...] 2 1 m. Dialecte romànic parlat a la part pirinenca d'Aragó. 2 2 m. Dialecte espanyol parlat a Aragó. [...]

aragonès -esa [...] 2 1 m. Llengua romànica parlada a l'àrea septentrional d'Aragó. 2 2 m. Dialecte de l'espanyol parlat a Aragó. [...]

3. PRESSIONS PERQUÈ EL DICIONARI REFLECTEIXI LA REALITAT D'UN COL·LECTIU

3.1. *Consell de Col·legis de Mediadors d'Assegurances de Catalunya: corredor, mediador i agent d'assegurances (2010)*

El setembre de 2010 el president de la Secció Filològica va rebre una carta del gerent del Consell de Col·legis de Mediadors d'Assegurances de Catalunya amb el prec que l'Institut d'Estudis Catalans introduís, en el DIEC2, diverses esmenes i addicions que els professionals de les assegurances consideraven necessàries per tal que el diccionari normatiu reflectís fidelment l'activitat professional d'aquest col·lectiu.

Segons aquesta carta, el Col·legi de Mediadors d'Assegurances de Girona ja havia fet arribar aquestes mateixes propostes a la Real Academia Española, i aquesta ja havia introduït els canvis pertinents en la versió en línia del seu diccionari de la llengua espanyola.

A final de 2010 la Secció Filològica va acordar introduir en el DIEC2 diverses esmenes per tal de recollir en el diccionari els suggeriments d'aquest col·lectiu:

agència 1 f. Ofici d'agent. *Li confiàrem l'agència dels nostres afers.* 2 1 f. Empresa d'afers, especialment la que fa d'intermediària o ofereix a tercers determinats serveis. *Agència de teatres, d'anuncis. Agència immobiliària.* 2 2 **agència d'informació turística** [...]

agència 1 f. Ofici d'agent. *Li confiàrem l'agència dels nostres afers.* 2 1 f. Empresa d'afers, especialment la que fa d'intermediària o ofereix a tercers determinats serveis. *Agència de teatres, d'anuncis. Agència immobiliària. Agència d'assegurances.* 2 2 **agència d'informació turística** [...]

agent adj. i m. i f. [...] 3 3 [...] troba aplicació com a detergent. 4 1 m. i f. Persona que té la missió d'obrar per algú. *Agent d'assegurances. Agent de l'autoritat. Agent de l'ordre públic. Agent de policia. Els agents del candidat en unes eleccions. Agent del navilier. Els agents del rei.* 4 2 **agent de canvi i borsa** [...]

agent *adj. i m. i f. [...]* 3 3 [...] troba aplicació com a detergent. 4 1 *m. i f.* Persona que té la missió d'obrar per algú. *Agent de l'autoritat. Agent de l'ordre públic. Agent de policia. Els agents del candidat en unes eleccions. Agent del navilier. Els agents del rei.* 4 2 **agent d'assegurances** Mediator d'assegurances vinculat per contracte a una o més entitats asseguradores. 4 3 **agent de canvi i borsa** [...]

corredor²-a *adj. i m. i f. [...]* 1 4 *m. [...]* descobrir i observar l'enemic. 2 1 *m. i f.* Persona que per ofici intervé en compres i en vendes de tota mena. *Corredor de canvis.* 2 2 **corredor d'encant** [...]

corredor²-a *adj. i m. i f. [...]* 1 4 *m. [...]* descobrir i observar l'enemic. 2 1 *m. i f.* Persona que per ofici intervé en compres i en vendes de tota mena. *Corredor de canvis. Corredor d'assegurances.* 2 2 **corredor d'encant** [...]

mediador-a *adj. i m. i f.* Que intervé entre dues o més persones per posar-les d'acord.

mediador-a *adj. i m. i f.* 1 Que intervé entre dues o més persones per posar-les d'acord. *Mediator d'assegurances.*

3.2. Associació APRENEM per a la Inclusió de les Persones amb Trastorns de l'Espectre Autista: autisme (2012)

L'abril de 2012 l'Associació APRENEM per a la Inclusió de les Persones amb Trastorns de l'Espectre Autista va demanar a través del correu electrònic de les Oficines Lexicogràfiques que l'IEC revisés la definició de **autisme** perquè era incorrecta. Els arguments eren els següents:

En les darreres dècades, l'autisme ha estat objecte de nombrosos estudis científics, mèdics, psicològics i educatius que han permès conèixer amb veracitat les característiques del trastorn i que han demostrat amb evidències i rigor que l'autisme no és una «polarització de tot el psiquisme de l'individu cap al seu interior, amb pèrdua de contacte amb el món circumdant» (tal com afirma el Diccionari de l'IEC).

Així, la definició que ofereix el seu Diccionari continua mantenint aquesta descripció que no només és incorrecta per la vinculació errònia amb la psicosi, sinó que tampoc es correspon a la realitat ni a les evidències científiques quant a les característiques descrites. Això perjudica greument la dignitat de les persones amb autisme, ja que contribueix a la popularització de mites i a la difusió d'una imatge negativa i distorsionada d'aquest col·lectiu.

Molt recentment, la *Real Academia de la Lengua* ha anunciat que, a instàncies del col·lectiu de professionals i famílies de persones amb autisme i, en virtut de les evidències mèdiques i científiques de què disposem a dia d'avui, actualitzarà la defi-

nició d'autisme que apareix al *Diccionario de la RAE* per tal d'oferir una descripció veraç i ajustada del trastorn.

Com a entitat de famílies catalanes de persones amb autisme demanem a l'Institut d'Estudis Catalans que faci també aquesta revisió i actualització, tant per la dignitat i els drets del nostre col·lectiu com per la nostra llengua.

Les Oficines Lexicogràfiques, assessorades pel Termcat i per la doctora Isabel Paula, professora del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona, van elaborar una nova definició, que fou consensuada amb l'associació APRENEM. La nova definició fou aprovada per la CL (Comissió de Lexicografia) i la SF i es féu pública en l'actualització del DIEC2 feta l'any 2013. Diu el següent:

autisme *m.* Polarització de tot el psiquisme de l'individu cap al seu interior, amb pèrdua de contacte amb el món circumdant.

autisme *m.* Trastorn del neurodesenvolupament que es manifesta des de la primera infància, caracteritzat per un dèficit persistent en les habilitats socials i comunicatives no atribuïble a un retard del desenvolupament i també per patrons de comportament, interessos o activitats restringits i repetitius.

4. PRESSIONS DE CARÀCTER IDEOLÒGIC

4.1. Col·lectiu de ciutadans d'Igualada: patgessa (2013)

El setembre de 2013 un col·lectiu de ciutadans d'Igualada es va adreçar al president de l'Institut d'Estudis Catalans, Joandomènec Ros, amb el prec que la Secció Filològica incorporés en una futura revisió del DIEC la forma *patgessa* com a femení del mot *patge*, atès que en la cavalcada de la nit de Reis d'Igualada, en què hi participen tant homes com dones, s'usa d'uns anys ençà aquesta forma femenina.

Inicialment, aquest col·lectiu havia lluitat perquè les dones poguessin participar en la cavalcada de Reis, objectiu que van assolir el 2003. Ara necessitaven que es reconegués el femení *patgessa* com a mot correcte, tenint en compte que l'absència d'aquesta forma en el diccionari de l'Institut va portar la Comissió de la Cavalcada dels Reis d'Igualada a considerar que era un mot no normatiu i que no s'havia d'usar.

La Secció Filològica va resoldre que no s'introduiria en el DIEC2 la forma *patgessa* per les raons següents:

1) Les dues accepcions de **patge** que ara hi ha en el DIEC2 es refereixen a dos oficis històrics que sempre van exercir homes. No tindria cap sentit, doncs, afegir una forma de femení per a aquestes dues accepcions.

2) Només quedaria justificada la inclusió d'una forma de femení en l'entrada **patge** del diccionari en el cas de dos supòsits:

— Que actualment hi hagués un ofici anomenat *patge*, al qual s'hi dediquessin tant homes com dones, i aquest no és el cas.

— Que el diccionari recollís en l'article **patge** una accepció amb categoria de substantiu masculí i femení i amb el sentit de 'persona que fa d'assistent dels Reis d'Orient'. El diccionari normatiu, però, no recull aquests sentits referits a personatges de ficció i, doncs, la Comissió de Lexicografia considera que seria del tot inadequat afegir-hi l'accepció esmentada (de la mateixa manera que seria inadequada, en l'article **rei reina** (*m. i f.*), una accepció amb el sentit de 'persona que fa de Rei d'Orient').

Tanmateix, la Secció va fer notar que l'absència del mot *patgessa* en el diccionari no havia de ser cap impediment perquè els parlants que el sentien com a propi i característic de la seva parla el fessin servir.

4.2. **WATANI Associació Ciutadans per a la Convivència i Desenvolupament: moro (2014)**

El gener d'enguany la presidència de l'IEC va rebre una proposta de modificació de la definició del mot **moro** en el DIEC2. La persona que signava la sol·licitud era el senyor Hilal Tarkou Lahlimi, advocat i president de WATANI (Associació Ciutadans per a la Convivència i Desenvolupament), i en la carta deia el següent:

Està comprovat que la paraula *moro* està generant nombrosos conflictes i, conseqüentment, s'han formulat una multitud de denúncies per presumptes delictes tipificats en els articles 208 i 510 del Codi Penal.

Tal com recull el Diccionari de l'IEC, la definició donada de la paraula *moro* no coincideix en la seva totalitat amb el contingut de la mateixa en l'actualitat.

D'acord amb el disposat en l'article 3.1 del Codi Civil, les normes s'interpretaran segons el sentit propi de les seves paraules, en relació amb el context, els antecedents històrics i legislatius i la realitat social del temps en què han de ser aplicades, atenent fonamentalment a l'esperit i finalitat d'aquelles.

Doncs bé, la interpretació de la paraula *moro* que constitueix un insult per a molts ciutadans d'origen del nord d'Àfrica i, tal com està definida al diccionari de l'IEC, el bé jurídic a l'empara del disposat en l'article 208 i 510 del Codi Penal, mai pot ser objecte de protecció i qualsevol tipus d'injúria o acte racista pronunciats en un context xenòfob com «dir moro a un marroquí», queda impune.

Volem posar de manifest que la paraula *moro* té un contingut racista i xenòfob que demana la seva revisió i la seva adaptació a la realitat social actual. Per això es demana revisar-la i definir-la amb contingut racista i xenòfob, ja que la seva permanència amb la definició actual provoca conflictes i atempta contra la pau social.

I, per tal de poder atacar-la com il·lícit penal, caldria ser definida com a tal i d'aquesta manera permetria la intervenció del dret penal.

[...]

D'acord amb l'exposat, SOL·LICITO A LA DIGNA DIRECCIÓ DE L'IEC que procedeixi a DEFINIR LA PARAULA MORO amb contingut discriminatori, racista i xenòfob donat que la seva actual definició afecta de ple a la tutela judicial efectiva (art. 24 CE), desprotegeix el dret d'igualtat i de no-discriminació (art. 14), de la dignitat (art. 15 CE), de la intimitat, de l'honor i de la imatge (art. 18 CE), limita la intervenció del dret penal (art 25 CE), protegeix els agressors, condueix a la conflictivitat i atempta contra la pau social.

El senyor Hilal Tarkou Lahlimi ja havia fet aquesta mateixa sol·licitud a la Real Academia de la Lengua Española perquè modifiquessin, en aquest mateix sentit, l'article **moro -a** del diccionari normatiu espanyol. La RAE ja havia desestimat aquesta sol·licitud.

Durant la reunió en què la Comissió de Lexicografia va estudiar el cas, va fer les consideracions següents:

1) Les accepcions que actualment té l'article **moro -a** en el DIEC2 són correctes per tal com donen compte de sentits rectes, no marcats, que es recullen en el diccionari perquè tenen tradició oral i escrita i són del tot vigents avui dia. Aquesta és la informació que actualment apareix en l'article en qüestió:

moro -a 1 *adj.* i *m.* i *f.* POP. Magribí. 1 2 Musulmà 1. [...]

2) Molts mots de la llengua poden ser ofensius si la intenció del parlant és ofendre. Aquests usos no són lingüístics, sinó que es tracta més aviat d'una qüestió de to i d'intenció que els diccionaris generalment no recullen.

3) En els casos en què el diccionari sí que recull el valor pejoratiu d'un mot, ocorre que el mot en qüestió ja té lexicalitzat un sentit despectiu diferent dels seus sentits rectes. Exemples d'aquesta situació serien els mots *jueu* i *jesuïta*. Tots dos tenen un sentit pejoratiu amb una tradició de segles, del tot lexicalitzat i molt documentat. Aquest sentit, per tant, es recull en el DIEC2 amb una definició clarament marcada:

jesuïta 1 *m.* Religió de la Companyia de Jesús, fundada per sant Ignasi de Loiola. 2 *adj.* i *m.* i *f.* Hipòcrita, dit abusivament.

jueu jueva 1 1 *m.* i *f.* Individu que professa el judaisme. *L'expulsió dels jueus.* 1 2 *m.* i *f.* Membre d'una comunitat dispersa formada per descendents de l'Israel bíblic i per individus adherits al judaisme. *Els jueus catalans de l'edat mitjana.* 1 3 *m.* i *f.* Individu de l'antic poble d'Israel o de la província de Judea o del regne de Judà. *Els jueus exiliats a Babilònia.* 2 *adj.* Relatiu o pertanyent als jueus o al

judaisme. 3 m. i f. Usurer, persona que no mira sinó el guany, dit abusivament. [...]

4) A diferència d'aquests dos casos, el valor pejoratiu de *moro* no respon a un sentit prou fixat que es pugui definir i diferenciar dels sentits rectes del mot. Què vol dir exactament *moro* quan s'usa com a insult? Resultaria molt difícil concretar-ne l'abast semàntic. De tota manera, cal fer notar que l'accepció de l'article **moro -a** que remet a **magribí** duu la marca *POP.* ('popular'), que ja indica que es tracta d'un ús no adequat per al llenguatge formal.

Per tot el que s'acaba d'exposar, la Comissió de Lexicografia va resoldre que no es modificarà l'article **moro -a** del DIEC2 en el sentit que proposava el senyor Tarkou, fonamentalment perquè l'ús ofensiu de *moro* rau en la intenció del parlant que l'empra i no en els significats del mot.

5. CONCLUSIÓ

Fins aquí, doncs, la meua intervenció d'avui. Espero que hagi servit per a mostrar que els mots inclosos en un diccionari de llengua general també poden ser instrumentalitzats i que, en conseqüència, de vegades s'introdueixen canvis en aquests diccionaris que obeeixen exclusivament a pressions externes que poca cosa tenen a veure amb la llengua o amb la lexicografia.

CRÒNICA DEL CURS 2013-2014

Taula rodona:
«La terminologia instrumentalitzada.
Quan els termes no són neutres ni innocents»

Aquesta taula rodona es dugué a terme el dia 8 de maig de 2014 a la Sala Nicolau d'Olwer de la Casa de Convalescència, seu de l'Institut d'Estudis Catalans.

Les intervencions, que foren enregistrades en vídeo, són accessibles a la videoteca de l'Institut mitjançant l'enllaç *videoteca.iec.cat*.

Jaume Martí, president de la SCATERM, presentant la taula rodona «La terminologia instrumentalitzada. Quan els termes no són neutres ni innocents»

Vista de la taula rodona: al centre, Miquel Strubell, moderador, flanquejat d'esquerra a dreta per Margarida Sanjaume, cap dels Serveis d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya; Silvia Senz, lingüista, hispanista i editora; Ferran Domínguez, professor associat de dret constitucional de la UAB i lletrat del Parlament, i Carolina Santamaria, cap de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans

Vista dels assistents a la taula rodona

Un moment del desenvolupament de la sessió

Programa de la taula rodona

**Taula rodona: «La terminologia instrumentalitzada.
Quan els termes no són neutres ni innocents»**

Casa de Convalescència, Sala Nicolau d'Olwer, 8 de maig de 2014

- 17.00 h *Presentació de la taula rodona*
JAUME MARTÍ I BONET
President de la SCATERM
- 17.05 h *Presentació dels intervinents*
MIQUEL STRUBELL I TRUETA
Director de la càtedra de multilingüisme de la UOC
- 17.10 h *Primera intervenció*
Triar termes per transformar realitats
MARGARIDA SANJAUME I NAVARRO
Cap dels Serveis d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya
- 17.30 h *Segona intervenció*
Lexicografia unitarista espanyola: les esmenes en el DRAE 2014 contra el procés català
SILVIA SENZ I BUENO
Lingüista, hispanista i editora, especialista en normativitat i autora d'estudis sobre les definicions del DRAE modificades amb intencionalitat política
- 17.50 h *Tercera intervenció*
Qui és l'amo de les paraules? La tria del vocabulari i les modificacions conceptuals de les paraules: una visió jurídica
FERRAN DOMÍNGUEZ I GARCÍA
Professor associat de dret constitucional de la UAB i lletrat del Parlament de Catalunya

18.10 h *Quarta intervenció*

Quan els mots no són neutres ni innocents: alguns exemples del diccionari de l'IEC

CAROLINA SANTAMARIA I JORDÀ

Cap de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC

18.30 h *Col·loqui final*

Inscrits a la taula rodona

Aquesta llista recull totes les persones inscrites a la taula rodona «La terminologia instrumentalitzada. Quan els termes no són neutres ni innocents» ordenades alfabèticament pels cognoms.

Marta ALBERTÍ I CASAS
Barcelona

Iria da CUNHA FANEGO
Barcelona

Carme BACH MARTORELL
Barcelona

Jordi DAROCA
Barcelona

Marta del BLAS ABANTE
Barcelona

Aina DOMÈNEC I VILAREGUT
Vic (Osona)

Ester BONET I SOLÉ
Barcelona

Àngels EGEA I PUIGVENTÓS
Barcelona

Jordi BOVER I SALVADÓ
Barcelona

Agustí ESPALLARGAS I MAJÓ
Barcelona

Jaume CASASSAS

Mercè FALGUERA I PASTALLÉ
Girona

Alba COLL I PÉREZ
Barcelona

Judit FELIU I CORTÈS
Barcelona

Joan COSTA I CARRERAS
Barcelona

Glòria FONTOVA I HUGAS
Barcelona

Judit FREIXA I AYMERICH Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental)	Àngels MARTÍNEZ I SALOM Llucmajor (Mallorca)
Xavier FUENTES I ARDERIU Barcelona	M. Rosa MATEU PUJOLRÀS Barcelona
Francesc GALERA I PORTA Sabadell (Vallès Occidental)	Josep M. MESTRES I SERRA Barcelona
Maria GENÉ GIL Mallorca	Olga MIRALLES
Cristina GELPÍ ARROYO Barcelona	Teresa MIRET I MESTRE Sant Pere de Ribes (Garraf)
Dolors GIRONÈS Barcelona	Jaume MIRÓ I BALAGUÉ L'Hospitalet de Llobregat (Barcelonès)
Rosa GUAL I VIA Barcelona	Amor MONTANÉ I MARC Foradada (Noguera)
Marta JUNCADELLA I FORTUNY Barcelona	Francesca OLIVÉ I CRESPI Igualada (Anoia)
Anna LLOBET I SOLÉ Barcelona	Iris OSORIO LAITA Malanyeu (Berguedà)
Mercè LORENTE I CASAFONT Barcelona	Jordi PALAU I BATLLE Barcelona
Xavier MANUEL Barcelona	Marta PAYÀ I CANALS Badalona (Barcelonès)
Heura MARÇAL I SERRA Barcelona	Ramon PELEGRÍ I PINYES Barcelona
Jaume MARTÍ I LLOBET Barcelona	Jordi PERE I MAS
Míriam MARTÍN I LLORET Barcelona	Montserrat POCURULL I ROCA Llerona - les Franqueses del Vallès (Vallès Oriental)

Òscar POZUELO I OLLÉ
Esplugues de Llobregat (Baix
Llobregat)

Elisabet SOLÉ I SOLÉ
Barcelona

Glòria RIERA

Gina TOMÀS I FUSTER
Barcelona

Miquel-Àngel SÀNCHEZ I FÈRRIZ
Barcelona

Mireia TRIAS I FREIXA
Torelló (Osona)

Montse SENDRA I ROVIRA
El Vendrell (Baix Penedès)

Cèlia VENDRELL I XIXONS
Riner (Solsonès)

Eduard SEOANE
Barcelona

Balanç i conclusions de la taula rodona

MIQUEL STRUBELL I TRUETA

Exdirector de la càtedra de multilingüisme de la UOC
i moderador de la taula rodona

Tal com explica en la presentació Jaume Martí, el títol de la taula rodona, «La terminologia instrumentalitzada. Quan els termes no són neutres ni innocents», en sintetitza bé l'objectiu. La sessió ha versat sobre els factors no lingüístics que afecten l'elaboració dels diccionaris o que indueixen a fer-hi canvis, sobretot en les definicions, però també en la forma de les entrades. Són factors fonamentalment econòmics, ideològics, socials i polítics. Ens hem proposat explorar fins a quin punt els termes no serveixen per a explicar una realitat, sinó més aviat per a canviar-la.

La taula rodona ha comptat amb quatre intervinents que han donat el seu punt de vista sobre la qüestió —amb molts bons exemples— segons el seu àmbit professional o d'estudi:

— Margarida Sanjaume (cap dels Serveis d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya);

— Silvia Senz (lingüista, hispanista i editora, especialista en normativitat i autora d'estudis sobre les definicions del DRAE modificades amb intencionalitat política);

— Ferran Domínguez (professor associat de dret constitucional de la UAB i lletrat del Parlament);

— Carolina Santamaria (cap de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC).

* * *

Com a moderador de la sessió, m'escau intentar redactar unes conclusions sobre el seminari, el qual ha estat molt ric, en la meva condició de pretendent de futur neòfit en la matèria. Això pot semblar una autèntica imprudència; de fet, però, els quatre ponents han fet unes presentacions magistrals, els punts principals de les quals han quedat prou clars, com confio que podrà comprovar el lector

en el moment de llegir els corresponents textos o d'escoltar-ne l'excel·lent versió filmada.¹

La primera oradora ha estat Margarida Sanjaume, cap dels Serveis d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya. La seva ponència, «Triar termes per transformar realitats», està estructurada en quatre parts: 1) la selecció terminològica en el llenguatge parlamentari; 2) l'evolució ideològica de les denominacions; 3) la visibilització positiva, i 4) els eufemismes: la invisibilització.

En general, els textos que aprova el Parlament segueixen quatre principis: claredat, precisió, concisió i neutralitat. A Catalunya es demana que les lleis defineixin els termes que s'hi fan servir, especialment els neologismes. Aquest pas es troba sotmès a pressions polítiques, fins i tot amb la finalitat d'intentar modificar els significats de paraules existents. El tema no és banal: aquests canvis poden tenir conseqüències pel que fa als drets dels ciutadans. El canvi, de vegades, és per l'evolució de la societat, per exemple la Llei de potestat del pare i de la mare, que abandona el terme anterior, *pàtria potestat*, sobretot per reflectir la sensibilitat majoritària de la societat actual.

En una altra llei, hi apareix el terme *família monoparental* en el preàmbul (seguint precedents recents en francès i anglès). Ara bé, és de resultes d'un descoïneixement lingüístic que alguns volien el terme *família monomarental*. La solució proposada pel Termcat fou *família monoparental femenina*.

Hi ha conceptes els termes dels quals evolucionen amb el temps. La senyora Sanjaume ha parlat del tractament de la violència dels homes contra les dones, que després de propostes per fer-la constar com a *violència de gènere* (el 2003), ha entrat en la Llei, el 2006, com a *violència masclista* (deixant de banda un bon ventall de sinònims).

De vegades les propostes de canvi vénen de sectors socials concrets, que promouen canvis per designar el concepte de forma més respectuosa. Per no victimitzar o connotar *els invàlids, els disminuïts*, ara es descriuen com a *persones... invidents, sordes, discapacitades*; o com a *dones en situació de violència masclista*. En qüestions d'accessibilitat, l'eufemisme pot arribar a generar confusions, com ara el pas de *persones amb discapacitat* a *persones amb diversitat funcional*. En altres casos la mala interpretació d'un terme amb el prefix *homo-* ha resultat en la diferenciació entre l'estrictament inclusiu *homofòbia* i neologismes com *lesbofòbia* i *transfòbia*.

En l'última part de la seva ponència, la senyora Sanjaume ha donat molts exemples de canvis pensats per a invisibilitzar o camuflar conflictes o situacions desagradables, si més no fins que aquests termes (alguns dels quals apareixen primer en els mitjans de comunicació) es desgastin. Així, ens trobem que els civils

1. <https://www.youtube.com/watch?v=eEd7bodSd9g>.

víctimes innocents d'accions de guerra ara són *danys col·laterals*. Els pobres han esdevingut *persones vulnerables*; l'acomiadament lliure és venut com a *flexibilització del mercat laboral*; l'eliminació de llocs de treball, com a *plans de racionalització*, i la privatització, com a *externalització*. Fins i tot ha aparegut el *creixement negatiu*!

Aquest abús d'eufemismes pot generar confusió: qui diria, per exemple, que un *magatzem temporal centralitzat* és, en realitat, un dipòsit temporal de residus nuclears?

Hi ha sinònims introduïts per a transformar o negar realitats. Un cas tristament clàssic és el de les denominacions de les llengües, com ara el LAPAO; un altre, el foment o supressió de paraules com *nacional*.

Al Parlament, un exemple dels intents per substituir eufemismes per tal de garantir la claredat se centra en termes com *poble, el nostre país, nacionalitat, nacional, regional*, etc. Els serveis lingüístics recomanen substituir *país* o *el nostre país* pel nom del país en qüestió. Ara bé, per motius ideològics, alguns grups volen substituir sistemàticament *país* per *comunitat autònoma*, per diluir, de fet, la identitat nacional. Arriben fins al punt de voler que el Dia de Sant Jordi sigui el *Dia de la Comunitat Autònoma de Catalunya*.

Per tant, de vegades costa defensar el principi de neutralitat davant de les més variades pretensions ideològiques.

* * *

La segona ponent, Silvia Senz, ha presentat «Lexicografia unitarista espanyola: les esmenes en el DRAE 2014 contra el procés català». Amb Montse Alberte, han estudiat a fons els termes esmenats en l'avançament de la nova edició del DRAE (prevista per a l'octubre de 2014), arran d'una primera troballa, revelada a *Vilaweb*, d'un canvi important en el significat del terme *referéndum*. Totes dues estan convençudes que aquests canvis són rellevants per al conflictiu procés català, perquè, com veurem, el DRAE té valor jurídic consultiu. Han estat coeditores del llibre *El dardo en la Academia*, una obra que va als fonaments de la institució (creada oficialment el tres d'octubre de 1714) i a la seva relació amb el poder. L'Academia està al servei del projecte nacionalitzador espanyol i, quan no hi ha hagut entesa amb el poder, ha quedat paralitzada. A més, és finançada pels governs i també està al servei d'una política geoestratègica d'expansió espanyola a Llatinoamèrica, i té grans patrocinadors com moltes empreses de l'Ibex 35 (les fundacions Telefónica, Repsol, Endesa, Iberdrola, etc.).

No hi ha un Termcat per a l'espanyol o *castellà* (terme emprat en la Constitució espanyola —CE— per insistència de catalans i bascos, i en contra del criteri de la RAE. Aquesta és una gran disjuntiva, que ha continuat en el debat, amb detalls com l'ús de les sigles de la denominació *castellà* a les institucions europees per tal

que aparegués al capdamunt de la llista de llengües oficials i de treball... que es va mantenir fins a l'arribada del búlgar!). Així, una entrada com *riesgo* resulta que hi té una definició molt especialitzada, més pròpia d'un diccionari terminològic.

La senyora Senz s'ha referit a molts termes associats —directament o indirecta— a l'actual procés català i a la ideologia (curiosament se suprimeix el terme *ideologia* dels diccionaris entre 1927 i 1984, amb una intencionalitat que suposem que era política!). En el llistat d'esmenes o termes nous, hi consten *majoría silenciosa* i *soberanía* (la *soberanía nacional* desapareix!). De vegades els canvis adapten els significats a la legislació o jurisprudència espanyoles i sovint entren en conflicte amb la resta d'acadèmies (que sembla que no n'han estat ni tan sols consultades, i molts d'aquests canvis s'han fet amb total independència del que diu el *Diccionario de americanismos*). La nova edició del DRAE continua la llarga tradició de manipular termes que designen els diversos tipus de nacionalisme. Així, de *catalanismo* el 2001 ja va suprimir la referència al seu sentit políticoideològic (mentre que l'esmena de *andalusisme* va ser contestada pels andalusos, i retirada). Cal dir, però, que per les raons que siguin cap organisme català sembla que hagi protestat sobre aquestes esmenes.

La senyora Senz ha descrit com ens poden afectar aquestes esmenes, i també la RAE, en el procés català. La RAE té un paper consultiu i assessora diferents ministeris (Presidència, Justícia). A més, el seu director és membre del Consell d'Estat per raó del càrrec. Finalment, i potser més important, el DRAE és un instrument habitual en els tribunals (Codi civil, article 3)... fins i tot en procediments tramitats en català!

En definitiva, la RAE ha ajudat sempre a reforçar la unitat d'Espanya, i no hi ha cap motiu per a pensar que deixarà de fer-ho en el futur.

* * *

El senyor Ferran Domínguez demana «Qui és l'amo de les paraules? La tria del vocabulari i les modificacions conceptuals de les paraules: una visió jurídica». De la ponència es desprèn la idea que, en el món del dret, es reflecteix el poder, tot i que hi ha moltes fonts diferents i no totes tenen els mateixos operadors, jerarquies, etc. Concentra l'atenció en el tractament i definició de tres termes: *drets*, *nació* i *regió*.

Un terme com *drets* té un sentit molt precís, però ha canviat al llarg dels segles, especialment després de les revolucions burgeses. A més, no tots els *drets* esmentats en la CE són *fonamentals*: n'hi ha uns que no són drets *stricto sensu*, sinó principis rectors de la política social i econòmica, com ara el dret a l'habitatge. Aquest ús confusionari no apareix a l'EAC de 2006, que limita l'ús del terme *drets* i fa servir més el terme *principis*: així no enganya el ciutadà.

El segon terme, *nació*, queda tractat aparentment a fons pel TC en la sentència sobre l'Estatut de 2006 (juny de 2010). En el tractament de l'ús de l'expressió «símbols nacionals» (article 8), fa una sentència «copiar i enganxar» amb una notòria incoherència entre els raonaments i la conclusió. Ferran Domínguez ha investigat la gènesi de la CE, i en els primers esborranys de l'article 2 no hi apareix el terme *nació*. Quan finalment hi apareix, ho fa al costat de *nacionalidades y regiones*. Fraga va defensar una esmena contra el terme *nacionalidades*: Alianza Popular volia deixar-hi només *regiones*. No se'n va sortir.

El tercer terme, *regió*, s'ha anat introduint fruit del discurs i el context de l'Europa comunitària, que l'ha fet entrar en la legislació i en les declaracions dels estats membres. No ha estat ben acollit a Catalunya (en contrast amb *nacionalitat*): per exemple, l'EAC parla en diferents articles de la Unió Europea, però no esmenta el Comitè de les Regions!

En conclusió, sovint és difícil (i arriscat) interpretar, des de l'actualitat, fets i escrits del passat. A més, molts termes referents a la convivència tenen una forta càrrega ideològica, però sovint són utilitzats amb poca sensibilitat per altres.

* * *

Tancant el torn d'exposició dels intervinents, Carolina Santamaria, que ha presentat «Quan els mots no són neutres ni innocents: alguns exemples del diccionari de l'IEC», s'afanya a aclarir que és lexicògrafa i no terminòloga. Fa saber que durant l'elaboració del DIEC es van rebre pressions, que no eren de caràcter lingüístic ni lexicogràfic, perquè s'hi fessin determinats canvis. Classifica aquestes pressions en quatre tipus: 1) pressions de tipus comercial o econòmic; 2) pressions de caràcter institucional; 3) pressions perquè el diccionari reflecteixi la realitat d'un col·lectiu, i 4) pressions de caràcter ideològic.

En primer lloc, parla de factors econòmics o socials. Un exemple és el cas de *cava*. La Secció Filològica va acceptar la proposta del Consell Comarcal de l'Alt Penedès de definir d'una manera precisa el mot *cava* i de no tractar-lo com a sinònim de *xampany*. Avui, *cava* no remet a *xampany* (i, en canvi, sí al revés).

Hi ha pressions que procedeixen de propietaris de marques registrades. Així, els propietaris de la marca *Buff* van aconseguir que el terme *Buff* se suprimís de les bases de dades del Termcat. Tanmateix, la llei de marques permet que els reculls terminològics o lexicogràfics incloguin termes que en origen eren marques registrades, sempre que es faci constar explícitament aquest origen.

En segon lloc, hi ha hagut pressions institucionals. Per exemple, el 2004 el Govern d'Andorra va enviar una llista d'andorranismes a l'IEC perquè fossin incorporats en el diccionari normatiu. Alguns d'aquests mots es van acceptar, per exemple els que designaven conceptes exclusius d'Andorra o els que eren geosinònims. Un segon exemple el trobem en les conseqüències de la Llei que modifica

el Codi civil per permetre matrimonis del mateix sexe (de 2005). A instàncies de diverses entitats, es va modificar la definició de *matrimoni* i, per coherència, també es va modificar la de *cònjuge*, la de *descasar*, etc. La senyora Santamaria també ha esmentat propostes de modificació referents a la definició de *asturià* i de *aragonès*, que es van acceptar.

Entrant en el tercer bloc, hi ha bons exemples de pressions de col·lectius. Així, el Consell de Col·legis de Mediadors d'Assegurances de Catalunya va aconseguir que es fessin algunes modificacions en el DIEC2 per tal que reflectís més fidelment l'activitat professional dels agents d'assegurances. I el 2012 es va canviar la definició de *autisme* a instàncies del col·lectiu afectat, per ser incorrecta i poc respectuosa.

Finalment, hi ha les pressions ideològiques. Un grup d'Igualada volia que s'acceptés la forma *patgessa* com a denominació de les dones que fan de patge a la cavalcada de Reis d'Igualada. La proposta no es va acceptar, però es va fer constar que els usuaris del mot podien fer-lo servir. En un altre cas recent, que tampoc no es va acceptar, un ciutadà va demanar una esmena al mot *moro* perquè constés en el diccionari el caràcter discriminatori, racista i xenòfob. Molts mots poden ser emprats pejorativament, atès que és una qüestió de to, però quan aquest ús no està lexicalitzat (com sí passa a *jueu* o *jesuïta*, que tenen accepcions negatives que consten en el DIEC) es recomana no introduir-lo en el diccionari.

* * *

El conjunt de les ponències mostra una coherència molt gran que evidencia que els quatre ponents han entès a la perfecció la intenció de la SCATERM en el moment de dissenyar l'acte. S'han il·lustrat les pressions de caire econòmic, ideològic, social i polític que entren en joc per influir en el contingut dels textos. Mai no hem de ser ingenus i creure que la terminologia és sempre neutra: en els camps polític i jurídic, sobretot, és una eina més d'instrumentalització ideològica. Per tant, una tasca del terminòleg —i de la terminòloga— és mirar, en la mesura de la seves possibilitats, sovint limitades, que aquesta *eina* no esdevingui una *arma*. Els ponents, i moltes intervencions del públic, han facilitat la comprensió d'aquest objectiu mitjançant un recull de bons exemples, que és especialment d'agrair per a gent que no és de l'especialitat; i hem entès a la perfecció la importància de la sovint delicada tasca dels terminòlegs. Gràcies!

MEMÒRIES DE LA SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA

Títols publicats

- 1 Jaume MARTÍ i Marina SALSE (coord.), *La terminologia i la documentació: relacions i sinergies* (2010)
- 2 Eusebi COROMINA i Josep M. MESTRES (cur.), *Aspectes de terminologia, neologia i traducció* (2010)
- 3 Lluç POTRONY i Joan Maria ROMANÍ (cur.), *Indexació, terminologia i llenguatge jurídic* (2011)
- 4 Miquel-Àngel SÀNCHEZ FÈRRIZ (cur.), *La terminologia en les ciències de la vida, en la química i en el món educatiu* (2013)
- 5 Miquel STRUBELL I TRUETA (cur.), *La terminologia instrumentalitzada* (2015)

